

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra germanistiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Osvětimský proces a jeho ztvárnění v románu *Deutsches Haus*

The Auschwitz trial after World War II, based on the book *Deutsches Haus*

Kristýna Liebichová

Vedoucí práce: Mgr. Eva Markvartová, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: B NJ-ZSV

Praha 2021

Odevzdáním této bakalářské práce na téma *Osvětimský proces a jeho ztvárnění v románu Deutsches Haus* potvrzují, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzují, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 10. 04. 2021

Kristýna Liebichová

Děkuji paní Mgr. Evě Markvartové, Ph.D. za všechny cenné rady, ochotu a trpělivost při vedení mé bakalářské práce.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce je věnována osvětimskému procesu a jeho spojitosti s knihou *Deutsches Haus*, která je inspirována děním po válce. V práci je objasněno, jak procesy od roku 1963 probíhaly ve skutečnosti a do jaké míry je kniha podobná realitě. První část je zaměřena na obecnou charakteristiku procesu a jeho průběhu. Zmíněni jsou někteří obžalovaní a svědci, kteří vystupují i v samotné knize. Následuje představení románu *Deutsches Haus* a jeho autorky Annette Hessové. Ta poskytla soukromý rozhovor v rámci této bakalářské práce v březnu roku 2021. Práce se zabývá obsahem a následně i interpretací autorčina prvního románu. V závěru je porovnávána realita z 60. let minulého století a jednotlivé výňatky z procesů v díle.

KLÍČOVÁ SLOVA

Osvětim, druhá světová válka, proces

ABSTRACT

This bachelor's thesis is devoted to the Auschwitz process and its connection with the book *Deutsches Haus*, which is inspired by the events after the war. The work clarifies how the processes have taken place in reality since 1963 and to what extent the book is similar to reality. The first part is focused on the general characteristics of the process and its course. Some defendants and witnesses who also appear in the book itself are mentioned. The following is a presentation of the novel *Deutsches Haus* and its author Annette Hess. She provided a private interview within this bachelor's thesis in March 2021. The thesis deals with the content and subsequently the interpretation of the author's first novel. In the end, the reality from the 1960s and individual excerpts from the processes in the work are compared.

KEYWORDS

Auschwitz, World War II, process

Obsah

Úvod	6
1 Osvětimský proces.....	8
1.1 Historický kontext.....	8
1.2 Obžalování	10
1.2.1 Robert Mulka	10
1.2.2 Wilhelm Boger	11
1.2.3 Oswald Kaduk	13
1.2.4 Josef Klehr.....	14
1.3 Svědci.....	15
1.4 Rozsudky	17
2 Román <i>Deutsches Haus</i>	19
2.1 Autorka	19
2.2 Obsah díla	20
2.3 Interpretace	22
2.3.1 Kompozice díla.....	27
2.3.2 Časoprostor.....	27
2.3.3 Vypravěč a jazyk díla	28
2.3.4 Charakteristika hlavní postavy Evy Bruhns	29
3 Porovnání knihy a reálných faktů	33
Závěr.....	38
Resumé	41
Seznam použitých informačních zdrojů	44
Příloha.....	47

Úvod

Předložená bakalářská práce s názvem *Osvětimský proces a jeho ztvárnění v románu Deutsches Haus* se zabývá osvětimským procesem, konaným v letech 1963 až 1965. Cílem je poukázat na rozdíly mezi reálným soudním líčením, které se v 60. letech skutečně odehrálo, a jeho verzí zpracovanou v knize od německé autorky Annette Hessové. Proces je v jednotlivých odborných literaturách označován jako osvětimský či frankfurtský. V této práci budou používány obě dvě varianty.

Zprvu se bakalářská práce zaměřuje na samotný proces. Jde o důležitý mezník v německé historii, poskytuje tedy čtenáři podrobné informace o průběhu soudu. V 60. letech minulého století byla povědomost o nacistických zločinech z Auschwitz-Birkenau velmi omezená. Tímto, v pořadí třetím, procesem se prokurátoři nesnažili připomínat válečné období a připomínat si bolestnou minulost, ale domnívali se, že jen díky tomuto procesu jsou schopni vkročit jako německý národ bez výčitek do budoucnosti. I proto bylo důležité, aby se proces konal v Německu, konkrétně Frankfurtu nad Mohanem, a všechno bylo souzeno pouze Němci. Tato práce se zaměřuje převážně na 4 obžalované: Roberta Mulku, Wilhelma Bogera, Oswalda Kaduka a Josefa Klehra, kteří jsou zmíněni i v samotném díle *Deutsches Haus*. Všichni, až na Bogera, popírali svou vinu až do samotného konce soudního líčení a nikdy se ke svým činům nepřiznali. Následují výpovědi vybraných svědků, které usvědčují výše zmíněné obžalované, a rozsudky, kde až na Mulku byli všichni obžalovaní odsouzeni k smrti.

Další část se věnuje samotnému románu *Deutsches Haus*, přeloženo do češtiny *Osvětimský proces*. Kniha byla nejprve vydána pouze v německém jazyce v roce 2018, poté přeložena Vítězslavem Čížkem do jazyka českého a vydána na jaře roku 2020. Zmíněna je nejprve sama autorka Annette Hessová. Ta poskytla v rámci této bakalářské práce soukromý rozhovor v březnu 2021, který se nachází v příloze. Mluví o svém osobním životě, dopadech koronavirové krize na její tvorbu, a především motivaci k napsání díla s válečnou tematikou. Tato kniha je jejím prvním románem, který kdy v životě napsala, a tak se chtěla zaměřit na téma, které zaujme širokou veřejnost (Hessová, 2021). Obsah knihy postupně uvádí čtenáře do příběhu celého románu a následná interpretace rozebírá knihu po stránce literární teorie. Závěrem se práce opírá o informace z předchozích kapitol. Snaží se porovnat reálná fakta

z procesu, který se v 60. letech odehrál, a výňatků soudního líčení v knize. Rozdíly čtenář najde především ve výpovědích svědků. Autorka záměrně nepoužívala žádná křestní jména a některé postavy jsou dokonce zcela fiktivní. Ona sama se svým románem nesnaží hodnotit činy z minulosti a kriticky na ně nahlížet. Jejím cílem je poukázat na smýšlení lidí, které Osvětim ovlivnila, a jaké to mělo dopady na jejich osobní životy po druhé světové válce. Sama se obává, že se něco takového může v budoucnu opakovat, a svým dílem a náhledem do této doby se tomu snaží předejít.

1 Osvětimský proces

1.1 Historický kontext

Asi nikdo si v dnešní době nedovede představit utrpení, která museli Židé a další menšinové skupiny během druhé světové války zažívat. Samotný Rudolf Höss, zakladatel koncentračního tábora v Osvětimi, dosvědčil u soudu v Norimberku, že během jeho vedení zemřelo mezi zdi vyhlazovacího tábora Auschwitz-Birkenau zhruba dva a půl milionu lidí. V plynových komorách byly ukončovány životy denně, bez rozdílu věku nebo pohlaví (Kulka, 1966, s. 27). Samotný proces je v různých odborných literaturách označován jako osvětimský, ale i frankfurtský, v této bakalářské práci budou používána obě dvě pojmenování.

V letech 1950 až 1962 vyšetřovali západní Němci 30 000 bývalých nacistů, z toho 12 846 obžalovaných, 5426 souzených a 4027 osvobozených (Wittmann, 2005, s. 15-53). Statistiky se zdroj od zdroje poněkud liší, ale všechny ukazují relativně vysoký údaj pro osvobozující rozsudky a nízký počet přísných trestů. Z odsouzených bylo pouze 155 odsouzeno za vraždu. I když bylo vyšetřování zahájeno už v 50. letech, samotný proces začal až za pět let. Důvod k tomu je celkem zřejmý, k zahájení řízení proti podezřelým zločincům musely soudy nejen vyšetřit samotné obvinění, ale také určit spolehlivost zdrojů podávajících stížnosti (Wittmann, 2005, s. 54-94).

Zdá se až neskutečné, jak dlouho byly tyto nelidské činy přehlíženy a utajovány před veřejností. Mnoho lidí bylo velmi rozhořčeno, že viníci nebyli nijak potrestáni. Vše začalo už v roce 1943, kdy dr. Konrad Morgen začal vyšetřovat přestupky v koncentračních táborech. Zaměřil se na Buchenwald, kde si podle spisů měl vedoucí tábora Koch, jeho manželka a hlavní lékař brát majetek vězňů. Všichni byli kryti lidmi z vyšších vrstev. Morgen se tedy obrátil na SS-obergruppenführera Waldecka, který ho v případě podpořil. Vše bylo nahlášeno do Berlína a Koch byl následně odsouzen k smrti. Po této události policejní soudy předávaly podobné případy právě Morgenovu oddělení. Jak on sám tvrdil u soudu v roce 1964, při kontrole jednoho balíčku bylo nalezeno zubní zlato. Bylo mu hned jasné, že jde o zuby mrtvých. Krátce na to se rozhodl odjet do Osvětimi, aby prověřil, co se tam doopravdy děje. Ačkoliv viděl všechny hrůzy, rozhodl se nakonec nezveřejnit vše

celému světu, aby nepošpinil celý německý národ. I tak se ale snažil vést k odpovědnosti co nejvíce SS pracovníků. Proto roku 1964 podal první žalobu. V průběhu let 1947-1965 proběhly celkem tři Osvětimské procesy. První se konal ve Varšavě v roce 1947, kde byl jediným obžalovaným právě komandant Rudolf Höss, který byl následně odsouzen ke smrti oběšením. Druhý následoval tentýž rok v Krakově, kde seděl na lavici obžalovaných Arthur Liebehenschel a dalších 38 příslušníků SS. Ten zaujal Hössovo místo v roce 1943 poté, co přešel do Berlína (Kulka, 1966, s. 27-30). Závěrečný proces se odehrál ve Frankfurtu nad Mohanem v letech 1963-1965.

Ráno, dne 20. prosince 1963, započal předseda porotního soudu dr. Hofmeyer poslední osvětimský proces s bachaři a úředníky z nacistického pracovního tábora v německé radnici Römer. Byl rozdělen celkem do 183 dní, až do roku 1965 (Balzer a Lenz, 2004, s. 7). Tato událost byla velmi sledována širokou veřejností, proto se musel později proces přesunout do kulturního domu „Gallus Haus“. Velkou zajímavostí je, že tento proces byl souzen pouze Němci, ne mezinárodním tribunálem (Kulka, 1966, s. 114).

Obžalováno bylo celkem 23 dozorců a dalších pracovníků tábora v Osvětimi. K výpovědi bylo předvoláno celkem 360 svědků (Horáková, 2019, s. 63). Pro mnoho z nich to bylo bolestné vzpomínání na minulost, která je ovlivnila na celý život. Autorka románu *Deutsches Haus* zmiňuje, že 13 obžalovaných bylo během procesu na svobodě, ať už ze zdravotních důvodů, nebo na kauci (Hessová, 2020, s. 60).

„Hlavním obžalovaným měl být poslední osvětimský komandant Richard Baer. Protože ve vězení ‚náhle‘ zemřel, postoupil na jeho místo *Robert Mulka*, osmašedesátiletý exportér z Hamburku“ (Kulka, 1964, s. 17).

Soudní líčení započalo výslechem obžalovaných. Byli obviněni dva z pobočníků velitele - Robert Mulka a Karl Höcker, vedoucí tábora ochranné vazby Franz Hofmann, tři lékaři SS Franz Lucas, Willy Frank a Willi Schatz, farmaceut SS Victor Capesius a vedoucí zprávy Oswald Kaduk, členové tábora Gestapo Wilhelm Boger, Pery Broad, Klaus Dylewski, Hans Stark a Johann Schoberth, lékaři Josef Klehr, Emil Hantl, Herbert Scherpe a Gerhard Neubert, dva vedoucí bloků Heinrich Bischoff a Stefan Baretzki, dozorce nad vazbou Bruno Schlage a člen správního oddělení Arthur Breitwieser. Souzen byl také vězeňský funkcionář Emil Bednarek (Tonmitschnitte Auschwitz-Prozess, 2019). Všichni obhájci zaujali podobné

stanovisko, snažili se klienty přimět, aby zapírali. Dvěma obžalovaným dokonce přímo v soudní síni poradili, aby neodpovídali (Kulka, 1964, s. 66). Prvních 12 dnů proběhlo tudíž bez viditelného úspěchu, protože obvinění odmítali přiznat jakoukoliv spoluvinu na činech spáchaných v Osvětimi. Jak je již zmíněno v samotné knize Osvětimský proces, všichni obžalovaní tvrdili to samé: „Není mi o tom nic známo“ (Hessová, 2020, s. 185).

1.2 Obžalování

Tato kapitola se bude věnovat třem obžalovaným v rámci osvětimského procesu, kteří jsou zmíněni i v samotném románu *Deutsches Haus*. Prvním z nich je hlavní obžalovaný Robert Mulka, první pobočník komandanta Rudolfa Hösse. Druhý byl Rapportführer Oswald Kaduk, velmi známý svou krutostí a bezohledností vůči vězňům. Na závěr je zmíněn Josef Klehr, který usmrcoval jedince tzv. fenolovými zástříky. Každý z nich vykonával jinou funkci, ale i tak všichni představovali pro vězně stejné nebezpečí a skoro jistou smrt.

1.2.1 Robert Mulka

Jak už bylo zmíněno v minulé kapitole, hlavním obžalovaným v procesu byl Robert Mulka. Narodil se 12. dubna 1895 v Hamburku, kde také v roce 1969 zemřel. Byl synem poštovního doručovatele. Navštěvoval střední školu, kde se vyučil obchodníkem. Jako tisíce dalších vstoupil dobrovolně do první světové války. Při bojích v Turecku, Rusku a Francii si dokonce vysloužil hodnost poručíka. Do roku 1931 poté pracoval ve firmě *Arndt und Cohn*, kde předtím absolvoval i praktikum.

Od roku 1928 byl členem „Stahlhelmu“, „Národního sdružení německých důstojníků“, a německého „Fichtebundu“. V roce 1940 přistoupil k NSDAP, v roce 1941 k Waffen SS. V letech 1942-1943 byl oficiálním pobočníkem Rudolfa Hösse. On byl tím, kdo rozepisoval služby jednotlivým zaměstnancům tábora. Měl na starost plánování a výstavbu čtyř krematorií v Birkenau a také systematický a pravidelný výběr Židů deportovaných do Osvětimi. Dle výpovědí svědků Mulka patřil mezi ty, kteří vše vykonávali vědomě a vedli k tomu i ostatní, nebyl to pouze spolupachatel (Pendas, 2006, s. 116-119). Dále opatroval smrtící plyn a účastnil se selekcí na tzv. *Judenrampe*. Jeho velmi strmě stoupající kariéra, díky které se stal až SS-Hauptsturmführerem, byla ukončena výpovědí. V roce 1944 přešel do školy SS poblíž Prahy. O rok později dostal kvůli nemoci pracovní

volno, a tak se vrátil do svého rodného města, kde zůstal až do konce války (Osvětimský proces ve Frankfurtu, 2013).

Mulka byl zatčen už v roce 1961, ale protože zaplatil kauci 50 000 marek, byl propuštěn na svobodu. To mu nepomohlo a v roce 1963 nastoupil na Bärvovo místo jako hlavní obžalovaný ve frankfurtském osvětimském procesu. Celý tento proces se nazýval „Strafsache gegen Mulka u.a. (4 Ks 2/63).“ Svou vinu celou dobu, stejně jako ostatní, odmítal. I když byl konfrontován Oswaldem Kadukem, popíral jakoukoliv vědomost o krematoriích a hrůzách s nimi spojených. Rozhodující byl 18. den procesu. Československý svědek, Rudolf Rybka, dosvědčil, že Mulka spáchal vraždu (Kulka, 1964, s. 17).

„A poznám ho ještě dnes. V žádném případě se nemohu mýlit. Okřikoval SS-many, kteří toto komando doprovázeli. Proč, to já nevím. Ale srozuměl jsem tolik, že z těch slavníků padala dřevitá vlna a fekálie. Protože tyto byly úplně promočené po lidech, kteří na nich leželi, tyfusových. Mulka na ně křičel, že mají dávat pozor, aby tyto slavníky nosili tím rozparkem nahoru. Aby na cestu nepadaly žádné zbytky. [...] Pravděpodobně měl strach, aby někdo nedostal tyfus. Protože v tu dobu zemřely v Osvětimi taky manželky a několik SS-manů. Najednou jsem viděl, že je Mulka celkem rozčilen. Na jednoho vězně vystřelil dvě rány. [...] A ti vězni, kteří byli na jeho úrovni, protože on stál proti nám a proti těm vězňům, tito se chtěli otočit a chtěli se nějak dostat pryč z jeho blízkosti. A Mulka střílel do druhého dvě rány. [...] Viděl jsem dobře, že tento vězeň se ještě schovával za ten slavník a z rukávu mu tekla krev. Mulka jej obskočil a vystřelil další dvě rány.“

(Tonbandmitschnitt des 1. Frankfurter Auschwitz-Prozesses, 2019)

I v samotné knize se dozvídáme hrůzy, kterým Mulka přihlížel nebo je páchal. Usvědčuje ho jeho sekretářka při výpovědi, kdy obžalovaný údajně vyslyšel několik hodin mladého vězně a umučil ho k smrti. Dále si zasedl na jednu mladou vězenkyni, Lilly Tofflerovou, a několik dní jí vyhrožoval, že ji popraví. Po několika dnech už ho samotným vyčerpáním prosila, ať to udělá, což se také stalo (Hessová, 2020, s. 48, 69).

Robert Mulka byl odsouzen k 14 letům za napomáhání komunitní vraždě. V roce 1968 byl ale propuštěn z vazby z důvodu nezpůsobilosti výkonu trestu (Osvětimský proces ve Frankfurtu, 2013).

1.2.2 Wilhelm Boger

Wilhelm Friedrich Boger se narodil 19. prosince 1906 ve Stuttgartu. Jako školák nastoupil do NS-Jugend, později Hitler-Jugend. V roce 1930 se stal členem SS. Obchodní

úředník Boger přišel o práci na jaře roku 1932 a v březnu 1933 se mu díky členství v SS podařilo najít novou práci tím, že byl povolán do řad pomocné policie. Od začátku druhé světové války pracoval na předních pozicích v okupovaném Polsku na různých státních policejních stanicích. Úspěšnou Bogerovu kariéru na gestapu ukončila žaloba. Po krátkém uvěznění, degradaci (poslední hodnost: SS-Hauptsturmführer) a vyloučení z policejních sil byl Boger přidělen do Osvětimi na konci roku 1942 v nízké hodnosti SS Oberscharführer. Zkušený kriminalista si našel práci v politickém oddělení, v táboře gestapa, a brzy byl podřízeným důstojníkem SS pro únikové záležitosti a zpravodajství. Po evakuaci tábora Auschwitz skončil Boger v koncentračním táboře Mittelbau-Dora, kde pracoval také v politickém oddělení, dokud nebyl tábor uzavřen. V dubnu 1945 hlídal pochody smrti vězňů koncentračních táborů (Osvětimský proces ve Frankfurtu, 2013).

Boger byl po válce na seznamech hledaných zločinců a byl zatčen americkou vojenskou policií v polovině roku 1945. Ve vazbě ochotně poskytl informace o své kariéře, podal podrobnosti o činnosti politického oddělení v Osvětimi, jmenoval pracovníky SS a popsal svou službu v koncentračním táboře jako běžnou policejní práci. Boger řekl celkem nevinně a zjevně s čistým svědomím, že by mohl jmenovat vězně z Osvětimi z paměti. Po dohodě spojenců (Moskevská deklarace ze dne 30. října 1943) o vydání nacistických pachatelů do států, kde spáchali zločiny, byl Boger v listopadu 1946 poslán na transport do Polska. Podařilo se mu však uprchnout. Od podzimu 1950 až do svého zatčení v říjnu 1958 pracoval v Zuffenhausenu poblíž Stuttgartu. Notoricky známý mučitel z Osvětimi se nikdy nedostal na svobodu. Byl odsouzen na doživotí, zemřel ve vězení v roce 1977 (Osvětimský proces ve Frankfurtu, 2013).

V románu *Deutsches Haus* je uvedeno jméno Nadia Wassermann, která byla sekretářkou Wilhelma Bogera a svědčila proti němu. Ve skutečnosti šlo o Douniu Wassermann, která byla deportována v roce 1942 z Francie do Osvětimi. Zpočátku byla zařazena do těžkého pracovního tábora, věděla, že jakékoliv projevení slabosti znamená smrt. Díky shodě náhod se dostala na pozici písařky a tlumočnice na politickém oddělení gestapa. Právě ona vypovídala jako jedna z prvních o tzv. „Bogerově houpačce“. Na té týral oběti zavěšené hlavou dolů, které většinou holí nebo bičem usmrtil (Hessová, 2020, s. 218). Ona sama byla očitým svědkem nejhrůznějšího činu, který byl podle soudce v síni popsán.

„Vzpomínám si na jeden podzimní den. Bylo to v listopadu 1944, kdy už se neplynovalo. Do Osvětimi přijel nákladní vůz s dětmi. Auto zastavilo před barákem politického oddělení. Stála jsem u okna a toto jsem viděla: Z auta vyskočil malý, asi čtyřletý hošík a v ruce držel jablko. Před vchodem do politického oddělení stáli Boger a Draser. Pojednou Boger přistoupil k hošíkovi, uchopil ho za nohy, mrštil jím celou silou o zeď a roztránil chlapci hlavičku. Jablko, které hošíkovi vypadlo a skutálelo se mu k nohám, zvedl. [...] Asi za hodinu mne volal Boger, abych tlumočila při výslechu. Ukusoval z jablka zabitého chlapce.“

(Kulka, 1966, s. 89)

1.2.3 Oswald Kaduk

Oswald Kaduk se narodil 26. srpna 1906 v Königshütte v Horním Slezsku jako syn kováře. Měl pět bratrů, z nichž všichni byli zabiti během druhé světové války. Navštěvoval veřejnou školu v Königshütte a následně se stal řezníkem. Rok a půl pracoval na obecních jatkách svého domovského města. V roce 1927, po krátkém období nezaměstnanosti, se stal členem obecního hasičského sboru, kde zůstal, dokud nebyl povolán. Na jaře 1940 se dobrovolně přihlásil do služby Waffen-SS. V roce 1942 byl po poměrně dlouhé nemoci převezen do strážního oddílu koncentračního tábora v Osvětimi. Při své přípravné zkoušce před soudem ve Frankfurtu nad Mohanem přiznal, že byl přítomen při výběrech na rampě, ale tvrdil, že nikdy nevybíral oběti do plynových komor z příchozích transportů. Dne 20. dubna 1943 se stal Rapportführerem. V roce 1946 byl usvědčen bývalým vězňem koncentračního tábora v Osvětimi a o rok později odsouzen sovětským vojenským soudem na 25 let v pracovním táboře. Trest mu byl prominut a 26. dubna 1956 byl propuštěn z věznice Budyšín v bývalém východním Německu. Poté se přestěhoval do západního Berlína, kde pracoval jako zdravotní bratr, jeho pacienti mu říkali „Papa Kaduk“. V červenci 1959 byl Kaduk znovu zatčen (Jensen, 2009). Kaduk byl považován za jednoho z nejkrutějších hlídačů v táboře. U soudního procesu byl obviněn z účasti na selekcích a používání tzv. fenolových zástříků. Pomáhal při přetvoření prádelny na plynovou komoru, kde bylo poté usmrceno 600 vězňů. Byl znám tím, že mučil trestance tak dlouho, že se poté sami vrhali do ostnatých drátů, aby ukončili svůj život. Zabil několik nevinných lidí, ať už kvůli tomu, že nedorazili včas na apel, nebo u nich našel potraviny. Po 14 dnech evakuace tábora se tam Kaduk osobně vrátil a ještě postřílel několik vězňů (Kulka, 1966, s. 48).

Ing. Jan Pilecki usvědčil Kaduka následujícími slovy:

„Kaduk byl surovec. Při každé příležitosti vězně týral. [...] Ukazoval to zejména při selekcích. Vybíral, týral a ubíjel ještě předtím, než lidé přišli do komor. Při selekcích se bavil se svými kolegy jako společnost na honu, která si vypravuje, jak honci nahánějí střelcům zvěř.“

(Kulka, 1966, s. 49)

Svědék Viktor Lederer pokračoval:

„Chci svědčit především o dění při velké selekci, která se podle mého časového odhadu uskutečnila 18. srpna 1943. To, co se tam odehrálo, se mne osobně velmi dotklo. Seznámil jsem se předtím v Osvětimi se sedmnáctiletým Mauricem, se kterým jsem si mohl díky své částečné znalosti francouzštiny občas pohovořit. [...] Pak však došlo k další selekci, Kaduk vyvolával čísla těch, kteří měli jít na smrt, a přišla řada i na Maurice, který se v ten okamžik přestal ovládat, vystoupil z řady, klekl si před Kaduka a prosil ho o slitování. Kaduka takové porušení rituálu rozběsnilo a několika kopanci nejenže rozbil chlapci obličej, ale pak mu dokonce smrtícím úderem prokopl hrud'. Nikdy nezapomenu na zkrvavenou tvář chlapce, který skoro ještě nic neměl za sebou, a tehdy marně prosil o příležitost k životu.“

(Moulis a Cílek, 2005, s. 119)

Kaduk byl odsouzen stejně jako dalších 6 velitelů na doživotí za vraždu nejméně 10 lidí a přihlížení u usmrcení zhruba tisíce (Woetzel, 1965). Po přechodu na Offener Vollzug v roce 1984 byl Kaduk ze zdravotních důvodů v roce 1989 propuštěn z vězení ve Schwalmstadt. Zemřel v Langelsheim-Lautenthal v Harzu jako důchodce v roce 1997 ve věku 91 let (Jensen, 2009).

1.2.4 Josef Klehr

Josef Klehr se narodil 17. října 1904 v Langenau v Horním Slezsku jako syn učitele na reformní škole. Po ukončení povinné školní docházky byl vyučen tesařem. V roce 1934 se ucházel o místo v ústavu svého otce, kde nakonec dostal místo vrátného. Na konci roku 1934 nastoupil jako zdravotní bratr ve slezském pečovatelském domě a v polovině roku 1938 se stal asistentem vězeňské stráže ve Wolhau. V srpnu 1939 odešel do Waffen-SS. Do Osvětimi přišel až po Dachau a Buchenwaldu. Tam byl přidělen k lékařskému sboru a podrobně informován o tom, čemu se říkalo „dezinfekční oddělení“. Během svého působení v Osvětimi řídil výběry a zavraždil nespočet vězňů injekcí kyseliny fenolové do jejich srdcí (Frasier, 2008). Mnoho lidí v táboře šlo do nemocnice jen v nejhorším případě, rozšiřovaly se totiž zvěsti, že blok č. 20 je synonymem smrti. Klehr je měl usmrcovat právě tam

fenolovými injekcemi. Rozlišovalo se mezi malými a velkými selekcemi. Malé znamenaly návštěvu vedoucího lékaře na bloku a vybrání těch nejvíce nemocných a nejslabších. Naopak u velkých bylo postaveno několik stovek lidí (většinou nahých) před vojáky, kteří vybírali, kdo zůstane naživu a kdo půjde do plynu. U soudu svědčil i dr. Kłosiński, který tvrdil, že každý, kdo se na bloku 20 objevil, musel přinejmenším tušit, co ho čeká.

Vězeňští pracovníci moc dobře věděli, co se na bloku děje, nechtěli působit mezi ostatními paniku, tak to raději zamlčeli a tvrdili, že jde o klasickou péči. Během dvou hodin byli schopni usmrtit na stoličce až 50 lidí (Lifton, 2008, s. 228).

Po evakuaci tábora krátce sloužil Josef Klehr v Československu a 2. května 1945 byl americkými silami v Rakousku zajat. Jeho členství v SS mu vyneslo na tři a půl roku trest pracovního tábora, ale díky odvolání vyhrál. Poté pracoval jako tesař v Brunswicku. Klehr, který byl zatčen a předveden před soud ve Frankfurtu, byl shledán vinným z válečných zločinů a odsouzen na doživotí a dalších patnáct let tvrdé práce. V roce 1988 byl ale propuštěn (Frasier, 2008).

1.3 Svědci

Osvětimský proces byl pro mnoho svědků skličujícím zážitkem. Zejména pro přeživší muselo být neuvěřitelně těžké v té době čelit tváří v tvář svým mučitelům a informovat o nejhorší době svého života (Der Auschwitz-Prozess. Tonbandmitschnitte, Protokolle und Dokumente, 2004). Už ze samotného románu *Deutsches Haus* lze na výjimečných výpovědích od zmíněných svědků vidět, jak moc jim tábor ovlivnil život a musí se s tím vypořádávat do konce života. Samotný proces sice nemohl být nahráván na kameru ani fotografován, ale dodnes se dochovaly všechny výpovědi online na stránkách Institutu Fritze Bauera. Kromě výslechů všech svědků obsahuje 103 pásek závěrečné poznámky 20 obžalovaných, prosbu státního zástupce Joachima Küglera, závěrečné přednášky 10 obhájců a jedenáctihodinové ústní odůvodnění rozsudku soudce Hanse Hofmeyera. V průběhu procesu bylo vyslechnuto celkem 360 svědků. Mezi ně patřilo 211 přeživších z Osvětimi, 54 bývalých členů SS z Osvětimi, 37 dalších svědků SS a 58 dalších svědků, jako byli například příbuzní obžalovaných (Der Auschwitz-Prozess. Tonbandmitschnitte, Protokolle und Dokumente, 2004).

Výpovědi svědků začaly dne 24. února 1964 a až od této doby si lidé poprvé začali dělat obrázek o samotném dění v koncentračním táboře Osvětim (Deutsche Fernsehgeschichte, 1993). Nejvíce z nich svědčilo proti Wilhelmu Bogerovi. Jedním z nich je Bernhard Walter, který byl v Osvětimi velitelem identifikační služby. Jeho nadřízeným byl adjutant Höcker. Tento svědek pořizoval fotky vězňů na rampě v Birkenau. On sám usvědčil Bogera, Broada a Kaduka z provádění selekcí (Kulka, 1966, s. 131-132).

Dne 17. dubna se dostavil k soudu československý nositel Řádu práce Jiří Beranovský. Byl svědkem povstání v říjnu 1944 a jeho potlačení, při kterém Boger usmrtil do týla 200 vězňů na nádvoří. Přihlížel i ubití jednoho vězně Emilem Bednarkem na Vánoce 1941. Sám se skoro stal Bogerovou obětí.

„Boger mne přistihl, když jsem vezl na dně vozíku pod náradím zorganizované lékařské přístroje pro vězeňskou nemocnici. Vsadil mne do bunkru a při další defiládě řekl: „Ab“. To značilo ránu do týla u černé stěny. [...] V té době zařizovali kamarádi z mého instalatérského komanda Bogerovi v bytě koupelnu. Chtěl mít místo úředně přidělené kameninové vany smaltovanou. Na protiúčet nabídl můj život. Kápo komanda, můj přítel Ing. Plasgura, Bogerovi vyhověl, a tak jsem zůstal naživu ...“

(Kulka, 1964, s. 84)

Dalším, kdo usvědčil samotného Bogera, byl Józef Kral, v knize uveden jako Jan Kral. Ten byl hned po příjezdu oddělen od své rodiny a jeho manželka a syn byli upáleni. Sám byl pak mučen Bogerem a dalšími veliteli na bloku č. 11 (Deutsche Fernsehgeschichte, 1993).

Doktor Tadeusz Paczula byl jedním z doktorů a usvědčil samotného Josefa Klehra z usmrcování obětí fenolovými zástříky. Během procesu ho nazývá individuem a tvrdí, že se Klehr neuměl podepisovat. Vždy to přenechal někomu jinému, aby se to nezjistilo. Dalším československým svědkem proti Klehrovi byl Imrich Gönczi, který působil jako asistent na bloku č. 20. Detailně popisuje celý proces od usmrcení oběti až po odnesení do sklepů (Tonbandmitschnitt des 1. Frankfurter Auschwitz-Prozesses, 2019).

Jehuda Bacon byl jeden z mála dětí v táboře, který vše přežil až do osvobození. V roce 1943 byl s celou svou rodinou převezen do Osvětimi, jako jediný přežil. Bacon byl přidělen ke komandu, které muselo tahat vozíky se dřevem. Dostal se tak do oblastí krematorií, která byla oddělena ploty, a viděl plynové komory. Během „evakuace“ z Osvětimi 18. ledna 1945 přežil Bacon pochod smrti, byl převezen do koncentračního tábora Mauthausen (poblíž rakouského Lince) a byl osvobozen americkou armádou v satelitním táboře Gunskirchen. V

době svého výslechu v říjnu 1964 měl svědek Jehuda Bacon 35 let a žil jako umělec a učitel umění v Jeruzalémě / Izraeli. Při výslechu mluvil o tzv. „sauně“, kterou myslel krematoria s plynovými komorami, kam byly děti SS-manny lákány, aby se tam chodily umývat nebo saunovat (Osvětimský proces ve Frankfurtu, 2013).

V románu je uvedeno hned několik svědků a svědkyní. Některým byla změněna pouze jména, u jiných část příběhu a ostatní jsou zcela imaginární. Jinak tomu není ani u Edith Bruhnsové, matky hlavní hrdinky Evy. Celá rodina pobývala v Osvětimi, protože její manžel tam byl kuchařem. Až postupem času začínali chápat, co se vlastně děje. Věděli, že jsou tam spalovány mrtvoly, o plynových komorách se dozvěděli až později. Měli ale poprvé po delší době luxusní dům a pocit bezpečí. Postava Edith je sice nereálná, ale důležité je si uvědomit, že takto žilo v samotném táboře mnohem více rodin. Všichni nejspíš věděli, co se tam odehrává, ale nikdo si nedovolil jakkoliv protestovat (Hessová, 2020, s. 226).

1.4 Rozsudky

Celý proces se odehrával od roku 1963 do srpna 1965. Z celkových 22 obžalovaných bylo nakonec odsouzeno k nejvyššímu trestu pouze 6 osob (Rees, 2010, s. 300). Po dvaceti měsících vyjednávání skončil největší proces s masovými vrahy v německé justiční historii, soud s dozorcí a katy v Osvětimi. Někteří z odsouzených, například sadista Wilhelm Boger, plnil rozkazy s potěšením a sám si vymýšlel nové způsoby týrání. Jiní pouze uposlechli, co jim bylo nakázáno, a i když s tím nesouhlasili, nijak neodporovali. Rozsudky ústavního soudu musely zohledňovat tyto odlišné postoje obžalovaných a jejich různou účast na vražedném konání. Pouze čtyři z obžalovaných, které usvědčilo několik desítek svědků, učinili částečné přiznání. Ostatní to popírali celou dobu. Jejich nedostatek vhledu je stejně nepochopitelný jako jejich činy. Po 183 dnech líčení soud vynesl verdikt: 17 obžalovaných bylo odsouzeno k trestu odnětí svobody, šest z nich na doživotí, a tři byli propuštěni (Brinkmann, 2015).

V průběhu soudního procesu se počet obžalovaných snížil na 3. Hans Nierzwicki byl kvůli nemoci přeložen do vězeňské léčebny, Gerhard Neubert byl připojen k pozdějšímu procesu a Heinrich Bischoff zemřel v říjnu 1964. Všichni ostatní měli ještě právo na poslední řeč, většina z nich se shodovala v jednom hlavním bodě, že jsou v tom nevině (Kulka, 1966, s. 210-212).

Obžalovaní zmíněni v předchozích kapitolách byli odsouzeni následovně:

Robert Mulka byl odsouzen ke 14 letům odnětí svobody za pomáhání k vraždám nejméně v 3000 případech, v roce 1968 byl ze zdravotních důvodů propuštěn. Rok na to umírá v Hamburku. Wilhelm Boger dostal doživotní trest a jeden trest odnětí svobody na 5 let za vraždy v nejméně 114 případech a napomáhání v nejméně 1000 případech. Zemřel ve vazbě v roce 1977. Trest doživotí dopadl i na Oswalda Kaduka, byl propuštěn v roce 1988. Josef Klehr byl potrestán doživotím a celkovým trestem odnětí svobody na 15 let. Jako jediný z odsouzených nesouhlasil s rozsudkem. Byl osvobozen v roce 1988, krátce na to zemřel (Werle a Wandres, 1995, s. 86).

2 Román *Deutsches Haus*

2.1 Autorka

Hessová se narodila 18. ledna 1967 v německém městě Hannover. V letech 1994 až 1998 studovala dramatickou tvorbu na Univerzitě umění v Berlíně. Dále se živila jako asistentka režie pro televizi ARD, novinářka na volné noze nebo redaktorka scénářů pro produkční a vysílací společnosti.

Od roku 2001 pracuje převážně jako scénáristka. Napsala mnoho scénářů pro televizní filmy a seriály. Mezi ty nejznámější řadíme „In Liebe eine Eins“, „Die Frau vom Checkpoint Charlie“ nebo „Die Holzbaronin“, který získal několik ocenění jako nejsledovanější film v roce 2014. Je tvůrkyní seriálu „Weisensee“, za který dostala v roce 2011 Cenu autorů Frankfurtské autorské nadace. Dále se podílela na minisérii „Ku'damm 56“, kde působila jako kreativní producent. Od roku 2018 pracovala na seriálu „Christiane F. – Wir Kinder vom Bahnhof Zoo“, poprvé jako hlavní scénáristka. Celá osmidílná série vyšla v březnu 2021 na platformě HBO GO. Hessová je jedna ze zakládajících členů scénáristické iniciativy Kontrakt 18. Jejím cílem je poskytnout autorům větší kontrolu při natáčení filmů podle jejich předlohy (Prausnitz, 2016).

V září roku 2018 byl vydán její první román *Deutsches Haus*, který pojednává o osudu mladé ženy v době osvětimského procesu. Autorka sama v rozhovoru pro SWR1 uvádí, že chtěla psát o velmi silném příběhu, který se čtenáře dotkne a zároveň přiblíží události z minulosti. O knihu byl obrovský zájem hned zpočátku v 15 zemích, včetně USA, Francie, Izraele, Švédska nebo Španělska. Od března roku 2020 pracuje na hudební verzi seriálu „Ku'damm 56“. Dnes žije se svou rodinou v Dolním Sasku a získala řadu ocenění, včetně Grimme Preis, Frankfurtské ceny pro autory a Ceny německé televize (SWR1, 2018).

Autorka poskytla interview v rámci této bakalářské práce v březnu roku 2021. Kvůli pracovnímu vytížení byla schopna reagovat pouze na pár základních dotazů, které se týkaly nejen její knihy *Deutsches Haus*, ale i osobního života a názoru na nynější koronavirovou krizi. Ta ovlivnila i autorku, převážně jako scénáristku seriálu „Ku'damm 63“. Tvorba musela být pozastavena na několik měsíců a premiéra se přesunula až na jaro tohoto roku. Právě kvůli tomu byla v době rozhovoru poněkud ve stresu a ochotna odpovídat pouze na

několik otázek. COVID-19 zabránil i jejím cestám do jednotlivých zemí, aby svůj první román prezentovala. Zajímala se o individuální pohledy lidí z různých koutů světa na problematiku holocaustu, bohužel nedostala šanci s nimi o tom diskutovat jinak než online. I tak je ale moc vděčná za zpětnou vazbu, kterou pravidelně od svých fanoušků dostává. Samotný úspěch knihy ji velmi překvapil, především ve Španělsku dílo sklidilo velké ovace. Z jednotlivých rozhovorů pochopila, že Španělé se nikdy detailněji nezabývali svou vlastní historií Francovy éry. Rodiny tam mlčí nebo se šíří legendy. Každá země má nějakou svou temnou minulost. Sice se většina nedá srovnávat se zločiny Němců, ale všichni jsou jí ovlivněni. Traumata se dědí z generace na generaci. Zveřejňování těchto příběhů představuje podle autorky léčebný proces, který umožňuje smířit se s vlastní historií.

Zároveň si autorka i uvědomuje, že většina čtenářů jsou ženy ve věku 50 let. Jedná se totiž o její generaci. Rodiče stárnou, umírají a ony se najednou začínají zajímat o své mládí a kladou si otázky ohledně minulosti. Ale i mužská populace se o knihu zajímá, především kvůli historickému pozadí a pasážím ze samotného procesu. Nejvíce ji překvapilo, jak se pro téma nadchla mladá generace, a rovněž to, že dostává samé pozitivní zpětné vazby. Nečekala, že tolik mladistvých příběh vtáhne a donutí nad minulostí více přemýšlet (Hessová, 2021).

2.2 Obsah díla

Celý děj se odehrává v šedesátých letech 20. století. Hlavní postavou je mladá překladatelka Eva Bruhnsová. Jedná se o dvacetiletou tlumočnici polského jazyka z Frankfurtu nad Mohanem. Stále žije se svými rodiči, starší sestrou Annegret, mladším bratrem Stefanem a psem Purzelem v domě „Deutsches Haus“, což je zároveň i název díla. Evini rodiče tu provozují restauraci a hospodu ve Frankfurtu nad Mohanem. Otec Ludwig je vášnivým kuchařem a matka Edith pracuje jako servírka. Starší sestra Annegret pracuje jako zdravotní sestra v nemocnici. Ta si s sebou z války nese trauma a psychické problémy, pod jejichž vlivem usmrcuje novorozeňata. Eva má už dlouhou dobu přítele Jürgena, jehož otec je bývalý komunist. Toho nacisté během války uvěznilí a mučili. I on si nese z této doby velké trauma. Zpočátku jsou v knize řešeny převážně vzájemné vztahy mezi jednotlivými postavami. Celá Evina rodina i ona sama už na přítele tlačí, aby ji požádal o ruku, on s tím ale nijak nespěchá.

Jednoho dne, zrovna když má být Eva požádána o ruku, jí agentura volá, aby vzala speciální práci. Ve Frankfurtu nad Mohanem je generálním prokurátorem připravován proces s osvětimskými zločinci. Je najata jako překladatelka polských dokumentů. Později se jako tlumočnice u procesu seznámí se svědky, státními zástupci i obžalovanými, a nakonec jede s ostatními i do samotného koncentračního tábora v Osvětimi. Ona sama se narodila za války, ale na tu dobu už nemá skoro žádné vzpomínky. Její rodina a přítel si také nechtějí připomínat hrozné válečné časy, a tak se snaží Evě práci celou dobu rozmluvit. Ta si ale stojí za svým, a tak pozici tlumočnice vezme. V tu dobu vůbec netuší, co to bude pro ni a její rodinu znamenat.

První dny procesu jsou pro ni jako očištění. Prvním mužem, jehož svědectví překládá, je Josef Gabor, polský Žid, který byl u zkoušky smrtícího plynu. Ten byl později používán pro masové popravky.

„Ten den bylo teplo, dokonce dusno, a my měli vyzdobit všechna okna. Všechna okna ubytovny s číslem jedenáct. Vyzdobili jsme je pytlí s pískem. Škvíry jsme ucpali slámou a hlinou. [...] Nato do sklepa ubytovny přivedli 850 sovětských hostů. Ti čekali ve tmě. Asi proto, aby světlo bylo lépe vidět. Potom hodili do sklepa světlo, udělali to větrací šachtou, a zamkli dveře. Druhý den ráno dveře zase otevřeli. My jsme museli jít dovnitř jako první. Většinu vězňů jsme našli udušených plynem.“

(Hessová, 2020, s. 25-26)

Právě prostřednictvím šokujících výpovědí od svědků začíná měnit svůj pohled na válku a vše, co s ní souviselo. Eva překládá pravidelně další svědectví. Vlaky plné vězňů, mučení, odloučení od rodiny, lékařské experimenty, plynové komory a další hrůzy, kterými si vězni během války museli procházet. Hlavní představitelka začíná věřit výpovědím svědků, klást si otázky a soucítit s nimi. Čím hlouběji se procesem zabývá, tím větší dopady to má na její pohled na svět i na podivné chování jejích blízkých. Eva se snaží o procesu mluvit i se svými rodiči, sestrou a přítelem, nikdo jí ale nenaslouchá a nevěří. Děj románu tak ukazuje latentní xenofobii Němců v 60. letech, kterou lze najít i dodnes, což je obzvlášť šokující, když se ohlédneme za historií (Hessová, 2021). V knize jsou převážně pasáže ze soukromého života hlavní hrdinky, které doplňují úseky ze samotného procesu. Části výpovědí jsou převzaty přímo z online záznamů z Institutu Fritze Bauera.

Proces velmi zasáhne i do Evina osobního života. S Jürgenem je už sice zasnoubená, jeho neustálá kontrola a potřeba nadřazenosti ji ale spíše odrazuje. Vzájemné neshody

vyvrcholí tím, když jde za jejími zády k nadřízenému a žádá o Evinu výpověď. V té době měli muži ze zákona právo rozhodovat o svých ženách. Hlavní hrdinka se nenechá odradit a dále pokračuje v účasti na procesech. S Jürgenem se rozejde. Když je jednoho dne k soudu předvolána její matka, Eva si začne pomalu vzpomínat. Ona i její rodina žili nějakou dobu přímo v Osvětimi. Její otec tam sloužil jako kuchař. Matka s ní a sestrou tam žily také, v čemž se utvrdí díky několika vzpomínkám z dětství. Eva si vzpomíná především na kadeřníka, který jí a matku pravidelně stříhal. Ve chvíli, kdy jí dojdou všechny souvislosti, se hroutí. Zatímco se její sestra Annegret, které v té době bylo 9 let, stala zdravotní sestrou a kvůli psychickým poruchám vraždí děti, mladou Evu trápí výčitky, zavrhne své rodiče a odmítá je jakkoli kontaktovat.

Následuje výprava do koncentračního tábora v Polsku, kde se hledají další důkazy proti obžalovaným. Eva si postupně oživuje vzpomínky z mládí. Najde dům, kde s rodinou bydlela, a dokonce se rozhodne čelit své největší obavě. Jde navštívit kadeřníka, kterého si pamatuje. Snaží se mu omluvit a dosáhnout tak odpuštění, kterého se jí nedostane. Vrací se tedy se skupinou zpět do Německa. Tím uzavírá svou participaci v procesu. Závěr knihy je zčásti smutný. Jürgen se přizná svému nemocnému otci ke zločinu, kterého se dopustil. V mládí zavraždil člověka. O koho přesně šlo není v knize specifikováno. Annegret se pokusí v nemocnici o vraždu dalšího kojence. Zachrání ji manželství s lékařem, který je do ní zamilován a jen díky sňatku ji nenahlásí. Edith a Ludwig Bruhnsovi si vyčítají své činy z války, které už nelze vrátit zpět, a Eva se po svém návratu i přes všechny neshody vrací ke svému snoubenci Jürgenovi.

2.3 Interpretace

Román *Deutsches Haus* je prvním románem německé autorky Annette Hessové. Jak sama zmiňuje, snažila se najít poutavé téma, které osloví mnohé čtenáře, což se dle recenzí čtenářů povedlo (SWR1, 2018). Dílo nejprve vyšlo v německém jazyce v roce 2018, následně bylo přeloženo do několika cizích jazyků, včetně českého. V České republice vyšla kniha na jaře roku 2020. Česká verze je zkrácena zhruba o 100 stran. Autorka také odpověděla při interview v březnu 2021 na několik otázek ohledně rodinné minulosti související s procesem, psaní knihy nebo výběru tématu.

„Už jako dítě jsem chtěla být spisovatelkou, to byl můj první kariérní sen. Pak jsem objevila svou fascinaci filmem a televizí, a tak jsem začala pracovat jako scenáristka. Nikdy jsem ale nezapomněla na svou vášeň pro prózu. Čekala jsem na správné téma svého prvního románu. Přišla jsem na něj, když jsem v roce 2015 poslouchala 400 hodin magnetofonových nahrávek z osvětimského soudu. Zpočátku šlo pouze o můj osobní zájem, ale velmi na mě zapůsobila polská tlumočnice Vera Kapskaja. Její klidný, přesný a spolehlivý způsob vyjadřování poskytl svědkům určitou jistotu a podle mého významně přispěla k tomu, že se lidé odvážili znovu vyprávět své špatné zkušenosti tváří v tvář pachatelům. Chtěla jsem dát všem těm obětem hlas. Už tak od nich bylo neskutečně odvážné, že se samotných procesů účastnili. Muselo být příšerné sledovat, jak se obžalovaní během soudu chovali, jejich nezáměrná a výsměch vůči svědkům.“

(Hessová, 2021)

Pro Hessovou byl osobním impulzem rozhodně silný pocit spoluúčasti na zvěrstvech. Jako Němka se cítila vinna za tyto zločiny a chtěla je aspoň částečně odčinit. Lze mluvit nejen o výše zmíněných tyranech, ale i desítkách dalších, kteří se podíleli na procesu vyhlazování. Vždy se zajímala o potomky velitelů různých koncentračních táborů. Zaujal ji příběh Moniky Hertwigové, dcery Amona Götha, který byl velitelem tábora Płaszów poblíž Krakova. Ta se zabývala důkladně činy svého vlastního otce. Dokonce navštívila dům, kde střílel vězně z balkonu, nebo se setkala s potomky obětí. Až během samotného psaní zjistila, že její pocit viny má skutečné kořeny ve vlastní rodině. Její dědeček sloužil v Polsku jako policista mezi lety 1939 až 1944. Zasloužil se o šíření ideologie antisemitismu. Rodina se o tom nikdy nezmínila a na povrch se to dostalo až díky výzkumu, který autorka prováděla. Zjistila, že právě policie se podílela na masových deportacích a také vraždění. Lidstvo se podle ní nijak nezměnilo a nepolepšilo. Šance, že se něco podobného jako holocaust bude opakovat, je proto velká. Tento velmi osobní příběh ji motivoval a inspiroval k napsání emotivního románu. Snaží se tím téma přiblížit mladší generaci a předejít tomu, aby se historie znovu opakovala (Hessová, 2021).

Annette Hessová napsala fiktivní román, který se vrací do doby poválečné. Autorka v něm ukazuje, jak události ovlivnily pozůstalé a jak nejsou viníci schopni převzít zodpovědnost za své činy. V rozhovoru uvádí, že napsat tento román se odhodlávala několik let. Čekala pouze na správné téma, které osloví co nejvíce čtenářů a bude jí samotné blízké. Když v roce 2015 oficiálně vyšly pásky osvětimského soudu (1963-65), neváhala. Nejdříve chtěla příběh zpracovat formou seriálu, nakonec se ale bála, že by neměla konečné slovo při rozhodování, co v něm zůstane a o co bude ochuzen. Zadruté by toto téma mohlo být pro

většinu lidí až moc ponuré. Kniha pro ni byla možností rozhodovat si sama a mít nad vším plnou kontrolu.

Propojení životních příběhů s válečným historickým kontextem je vhodné pro všechny věkové skupiny. Čtenář prožívá s hlavní protagonistkou problémy každodenního života v kombinaci s atmosférou samotných osvětimských procesů. V knize je hned několik stále aktuálních témat: milostný příběh, rodinné vztahy, pocit viny z minulosti, proměna hlavní hrdinky, a především vzpomínky na strašnou dobu v období druhé světové války. Autorka báda v dokumentech a svědectvích z dané doby, jak sama uvádí v poznámce na konci románu. Spolupracovala převážně s Institutem Fritze Bauera. V některých pasážích knihy dokonce použila přesné výroky účastníků procesu (Hess, 2018, s. 367). Vše se snaží zasadit do příběhu tak, aby nenarušovala dějovou linku a plynulost příběhu. Na konci procesu a knihy samotné nejsou šokující pouze mírné rozsudky vůči některým obžalovaným. Nejvíce šokující je naprostá hluchota obžalovaných. Žádný z nich neprojevuje lítost ani stud nad vykonanými zvěrstvy. Není tam nic lidského. Žádné porozumění. Žádná omluva.

Už u samotného názvu *Deutsches Haus* se čtenář může pozastavit a zamyslet se nad významem označení. Titul knihy obecně ukazuje vnitřní uspořádání a také, co od příběhu lze očekávat. U tohoto díla lze hovořit o symbolizujícím titulu, který může mít i několik významů (Hodrová, 2001, s. 241-243). Jak sama autorka uvádí v rozhovoru, název knihy byl záměrně nejednoznačný. Bruhnsovi také na první pohled vypadají jako ideální příklad maloměšťácké rodiny. Čtenáře to dle jejího názoru nutí přemýšlet, co za tím stojí (Hessová, 2021). „Deutsches Haus“ je název restaurace Eviných rodičů. Není jen symbolem rodiny Bruhnsů, kteří jsou také určitým způsobem vinni za hrůzy, co se v Osvětimi odehrávaly, ale také této kolektivní viny Němců za národního socialismu. Kdyby většina Němců v určité formě nepodporovala systém a nenesla sdílenou odpovědnost, tento tzv. „dům z karet“ by nikdy nemohl vydržet a fungovat tak dlouho, jako tomu bylo. Toto ticho ohledně koncentračních táborů pokračovalo nadále i v poválečném období. Eva Bruhnsová je představitelkou celé generace, která nejprve musela zjistit, co se v Osvětimi skutečně odehrálo. Název knihy odkazuje právě na tento aspekt. Jak se lidé vypořádávali s dědičnou vinou, když zjistili, že blízcí ignorovali, podporovali nebo páchali kruté věci? Pro Evu začíná obtížná cesta, protože si musí klást všechny tyto otázky najednou. Musí se naučit, že ona

a její okolí nemají právo na splacení dluhu nebo odpuštění. Musí pochopit, že její utrpení nemůže obstát ve vztahu k utrpení způsobenému německými rukama a zbraněmi ve druhé světové válce. *Deutsches Haus* znamená přesně to. Být zatížen vinou svého vlastního původu, která nikdy nemůže být odpuštěna, a to nejrůznějšími způsoby, protože i ostatní postavy v knize se kvůli ní musí vypořádat se svou vinou a většinu z nich to zlomí.

Názory jednotlivých postav v knize na samotný proces jsou také velmi rozdílné. Takto byla kniha psána záměrně. Všechny postavy jsou diferencované a mají dostatek různých aspektů, aby působily realisticky a zanechaly v čtenáři trvalý dojem. Nejsou to jen důkladně zlí mučitelé, kteří jsou stále přesvědčeni o správnosti svých činů, ale existuje ještě mnohem více lidí, kteří jsou vinni a nyní s tím pocitem musí žít. Z pohledu autorky si všichni Němci nebyli vědomi rozsahu vyhlazování. Sama ale přiznává, že se o deportacích vědělo a možná jim i napomáhalo mnohem více osob, než bylo kdy dopadeno nebo se samo přiznalo (Hessová, 2021). I dnes existují jedinci, kteří o těchto hrůzách buď nechtějí nic vědět, nebo o nich záměrně mlčí a nevracejí se k nim. Jako příklad z knihy můžeme zmínit Eviny rodiče, kteří se odmítají vracet ke 20 let starým křivdám. Hessová to ale nepovažuje za čistě německou slabost, nýbrž za slabost lidskou. Po válce hleděli obyvatelé Německa spíše do budoucnosti, pokusili se zemi znovu vybudovat a snažili zapomenout. Na druhé straně potlačovali svou minulost, válku a zločiny. Právě proto byl osvětimský proces tak důležitým mezníkem v německé kultuře.

„Myslím si, že vývoj v Německu po roce 1945 byl přirozený. Němci museli mlčet a myslet především na budoucnost, jinak by se nikdy neposunuli. Museli se dívat dopředu, aby znovu vybudovali zemi. Vracet se k minulosti a vyčítat si vše nemělo smysl. Obzvlášť obtížné to bylo pro válečné děti. Viděly všechno a nesměly o tom mluvit ani klást otázky. Proto se v rodinách dodnes opakují stejné neškodné (hrdinské) příběhy. Abychom se dostali k jádru pravdy, musíme si klást otázky. To nebylo dlouho dovoleno, některá témata byla dokonce vyložena tabu. Naše historie jistě sloužila k vývoji demokracie.“

(Hessová, 2021)

Kniha *Deutsches Haus* se řadí k německé próze, konkrétně se jedná o román. Jak uvádí Peterka, prózu lze určit například podle introspekce, mnohmluvné konverzace, fragmentalizace nebo menatarace. Některé delší knihy jsou děleny na kapitoly a odstavce, například u románu je to hned na několik částí. Dílo zachycuje určitý úsek života hlavní postavy a jeho vývoj. Kniha je zčásti román historický, protože popisuje minulost z období

druhé světové války. Některé postavy mají dokonce reálné vzory, lze tedy mluvit i o románu klíčovém (Peterka, 2007, s. 266-267). To lze pozorovat na knižním příkladu Jana Krále, který se v reálu jmenoval Josef a opravdu svědčil u osvětimského procesu (Osvětimský proces ve Frankfurtu, 2013).

V knize se opakovaně objevují sekundární postavy a prameny, ale autorka je nechává zmizet z příběhu tak rychle, jak byly vytvořeny. Svědectví prvního polského svědka Cohna je popsáno velmi emotivně a detailně a zasáhne čtenáře hned od začátku. Svědek je obětí holocaustu a v Osvětimi mu zemřela celá rodina. Snaží se splnit slib, který učinil, a hovoří o selekcích při příjezdu do tábora, kde ztratil svou ženu a dvě dcery. Tato postava ale hned po výpovědi spáchá sebevraždu. I postava Davida Millera, kanadského státního zástupce, který celý svůj život pátrá po vinících z Osvětimi, působí v knize pouze okrajově. Sám se jako přeživší cítí provinile vůči své vlastní mrtvé rodině a dalším Židům. Jeho příběh je po celou knihu napínavý a čtenář se snaží o něm dozvědět více, autorka ho ale nechá při výpravě do Osvětimi uprchnout do lesů a navždy zmizet. Mnoho témat dokonce nemá nic společného s frankfurtským procesem. Evina sestra, vraždící narozené děti v nemocnici, a zabití Američana Eviným snoubencem Jürgenem se naprosto odklání jak od názvu díla, tak hlavní myšlenky. Příklad Eviné sestry ukazuje, kam může vést ticho a represe, i to, že duševní nemoci mají často hluboké důvody. Skutečnost, že se Eva setkává s důležitými svědky, jako je Cohn, se zdá být velmi konstruovaná a nadbytečná ze strany autorky. To platí i pro symbolický malý červený balíček svatého krále vánoční pyramidy, který na léta zmizel, ale znovu se objeví při Evině návštěvě tábora.

Nakonec zůstane otevřeno několik maličkostí, které si musí čtenář buď domyslet, nebo jednoduše uznat jako nevyřešené. Všichni Němci jsou ale na konci knihy poznamenáni. Ať už je to Annegret, která se dobrovolně doznala k infikování 19 kojenců mužského pohlaví kolibakteriemi, aby je pak mohla uzdravovat. Proto si musí vzít muže, kterého nemiluje. Eviní rodiče, kteří už nikdy nebudou mít se svou dcerou stejný vztah. Dokonce i samotná Eva, která se nakonec vrátí ke svému snoubenci a může se těšit na život plný luxusu. V posledním odstavci knihy řekne:

„Das Gefühl von Liebe in mir, das ist nicht totzukriegen.“

(Hess, 2018, s. 365)

„Ten pocit lásky ve mně, ten nikdo nezabije.“

(Hessová, 2020, s. 286)

Snaží se tím hlavní hrdinka říct, že ostatní pocity v ní zabity už byly? Třeba sama ztratila naději, že se někdy bude cítit nevinna za činy, které spáchala její rodina. Tato kniha nevysvětluje a neodpovídá na velké otázky morálky a lidskosti, které jsou zde kladeny, ale spíše poskytuje základ pro diskuzi o tomto tématu.

2.3.1 Kompozice díla

Práce se zabývá i samotnou kompozicí díla. Ta se definuje jako členění a spojování textu v knize. Základní dělení je na kompozici vnější (na jaké kusy je dílo děleno) a poté vnitřní (jak je časově uspořádáno) (Peterka, 2007, s. 182). U vnitřní kompozice je kladen důraz na to, kdy se jednotlivé části díla odehrály. V knize *Deusches Haus* se setkává kompozice chronologická s retrospektivní. Jedná se souvislé vyprávění, které je proloženo retrospektivními příběhy, vnitřními monology jednotlivých postav a zároveň i dialogy. Děj je vyprávěn ve třetí osobě. Některé pasáže vnitřních monologů se vracejí do různých období života hlavní hrdinky. Převážně se jedná o dobu, kdy žila v koncentračním táboře v Osvětimi.

„Byla malá. Všechno ji svědilo. Štípance od komárů na rukou a na nohou, stála na obezděné zahradě a škrábala se do krve. Vzduch páchl nasládlou spáleninou. Na zahradě byl růžový záhon, keře právě v plném květu. Velká holka v pruhovaných plátěných šatech stála uprostřed záhonu a trhala růžím hlavičky. Byla to Annegret. [...] Eva se pomalu otáčela. Blížila se k ní žena v zástěře, měla obličej jako myš. Hodně vzteklá myš. Popadla ji za paži a vlepila jí pleskavou facku. A ještě jednu a další. Teprve potom Eva ve smradu spáleniny ucítila vůni utrhaných růží. Byly jí tenkrát čtyři roky.“

(Hessová, 2020, s. 204)

V knize se objevuje i tzv. iterační postup, který je založen na nejednotném pohledu na tu samou skutečnost. Některé události čtenář tedy nesleduje pouze z perspektivy protagonistky, ale i z pohledu dalších hlavních postav (Lederbuchová, 2002, s. 129).

2.3.2 Časoprostor

Velká část děje knihy je situována ve Frankfurtu nad Mohanem, kde bydlí Eva se svou rodinou. Zároveň se tam odehrává i samotný frankfurtský proces v letech 1963-1965. Hlavní protagonistka se také v rámci vyšetřování vydává do koncentračního tábora Osvětimi, kde se jí vracejí vzpomínky na minulost. Sama totiž žila několik let se svou rodinou přímo v lágru

a přišla do kontaktu s několika Židy. Je důležité si uvědomit, že čas fabule se neshoduje s časem syžetu (Hodrová, 2001, s. 395).

„Syžetový čas je utvářen rozporem mezi časem vypravěče (časem vyprávění) a časem dění v pásmu postav (časem vyprávěného).“

(Lederbuchová, 2002, s. 51-52)

Tato kniha je o rozsahu 365 stran. Namísto kapitol zde lze nalézt odstavce, které čtenáři objasňují, z jakého pohledu je zrovna příběh vyprávěn. Většina díla ukazuje pohledy hlavní protagonistky Evy. Dále se zde nacházejí pasáže z života její sestry Annegret, snoubence Jürgena nebo státního zástupce Davida Millera. Reálný čas tvoří období mezi prosincem 1963 až 1964, protože hlavní hrdinka se neúčastní celého frankfurtského procesu. Výjimkou jsou pasáže, kde se postava Evy vrací ve vzpomínkách do válečného období, zhruba mezi lety 1940-1944. Příběhy z minulosti se jí pomalu vybavují v rámci samotného procesu, při kterém slyší o hrůzách, které se v táboře prováděly. Zpočátku si myslí, že jde pouze o bludy, v průběhu knihy ale zjišťuje, že v Osvětimi nebyla přítomna jen její rodina, ale i ona sama.

2.3.3 Vypravěč a jazyk díla

Většina příběhu je čtenáři ukázána z pohledu vševědoucího vypravěče. Toto vyprávění ve třetí osobě je ale přerušováno vnitřními monology jednotlivých postav nebo dialogy, které jsou v ich-formě. Čtenář se tedy může při četbě cítit nejen do postavy Evy, ale i jejího snoubence Jürgena, sestry Annegret nebo prokurátora Davida Millera. Kniha působí z tohoto hlediska velmi autenticky a osobně. Styl psaní je plynulý, snadno srozumitelný a čtivý. Narativní perspektiva se mění, takže si čtenář podle libosti zvolí, jaká postava je mu nejbližší. Popisy nejsou příliš obsáhlé, ale dostatečně podrobné a obrazové, aby přesně nastínily události, které se v knize odehrávají. Nálady jsou přenášeny cíleně a vytváří se tím dobrá čtecí atmosféra. Hessová umí budovat a udržovat napětí. Román začíná pohodově a domácky a poté přejde do fáze, ve které je příběh až dojemný a místy i tragický. Popisy ze soudní síně jsou velmi autentické, empatické a přístupné, lze cítit jejich úzkost a získat živý obraz o lidech a atmosféře, která tam panovala.

2.3.4 Charakteristika hlavní postavy Evy Bruhns

Samotná literární postava je prvek, který podle Hodrové propojuje všechny roviny díla. Postavu tvoří komplex sestavený ze souboru textových jednotek. Některé se objeví jen jednou, jako například popis tělesné konstituce postavy, některé opakovaně (jméno) a ostatní se obměňují (myšlenky, pocity). Tento soubor je ale pokaždé vyjádřen jinak. Za nejdůležitější způsoby prezentace postav považuje autorka následující:

1. promluva vypravěče o postavě (přímá charakteristika postavy, popis jejího zevnějšku, chování, jednání, myšlení); součástí této promluvy je i jméno
2. dialogy a výroky jiných postav o této postavě
3. monology a) „vnější“ b) „vnitřní“
4. scénické poznámky (v dramatu, výjimečně i jinde)

(Hodrová, 2001, s. 519)

Hned první bod ukazuje, že vnější popis postavy výrazně ovlivňuje celkový obraz postavy. Naznačuje charakter postavy, společenské zařazení nebo profesi. Většinou se tento textový soubor nemění. Jinak je to v případě, že postava prochází v rámci knihy jak vnější, tak vnitřní změnou (Hodrová, 2001, s. 520-521). Hlavní postava Evy se v průběhu procesu skutečně mění, jak zevnějšku, tak zevnitř. Zpočátku se zdá, že se těší na to, že brzy bude žít život manželky a matky v šedesátých letech, obklopena krásnými šperky a luxusem. Lze o ní tvrdit, že je mladou, naivní překladatelkou. Její největší obavou je, aby nebyla zavržena svým snoubencem. To ukazuje i pasáž z knihy, kde je nařčena ze své naivity jedním z účastníků procesu.

„Vy jste jedna z těch milionů hloupých slečen! Viděl jsem to, už když jste prve nastoupila. Ignorantka, která nemá o ničem tušení! Víte vůbec, co jste vy Němci provedli? Co jste spáchali?!“

(Hessová, 2020, s. 28)

Ale v průběhu příběhu se stává kritičtější, změní svou perspektivu a působí čím dál sofistikovaněji. V rámci jejího oblékání je to zcela naopak. Na počátku knihy chodí pouze v drdolu a staromódním oblečení, na konci už má rozpuštěné vlasy a modernější oděvy. I toto naznačuje jistou proměnu Evina přístupu jak k sobě, tak vůči okolí. Jelikož nelze jasně

řící, zda se Evino smýšlení ještě bude měnit, není tato postava ani na počátku, ani na konci definitivní.

Hlavní postava je velmi moderní žena. Pracuje jako překladatelka pro německou firmu. Touží se vdát a zapadnout do společnosti, ale zároveň se snaží být emancipovaná a nezávislá. Eva je schopna postavit se svému snoubenci v době, kdy bylo postavení žen bráno naprosto odlišně než dnes. Muž byl hlavou rodiny a do značné míry rozhodoval i o své manželce a dětech. Evin vývoj z mladé a naivní dívky v dospělou, sofistikovanou ženu ukazuje, jak těžké bylo odtrhnout se od tohoto zažitého vzoru.

Sama u procesu pozná, že její rodiče nejsou takoví, za koho se vydávali. O to víc chce jejich prohřešky odčinit. V knize je pasáž, kde vypovídá mladá Židovka Anna Masurová. Jakmile si vyhrne rukáv a ukáže své vězeňské číslo, Eva si začne vzpomínat. Poprvé si uvědomí, že i ona sama pobývala nějaký čas v koncentračním táboře.

„Mluvil na ni vlídně. Eva seděla na židli, která se otáčela. Bylo tam cítit mýdlo a spálené vlasy. Muž v plášti jí odříkával číslo. 24981. Evě se vybavila jeho ústa, nahnědlé zuby a malý knírek... a viděla, jak jeho rty formulují slova. Polsky. Muž před ní stál naprosto zřetelně a nepochybně a Eva najednou ucítila pálivou bolest nad levým uchem. Chtěla křičet, a zároveň věděla: To se doopravdy stalo.“

(Hessová, 2020, s. 168)

Následně v rámci procesu jede s ostatními do koncentračního tábora v Polsku a vyhledá tam holiče, na kterého si díky procesu z Osvětimi vzpomíná. Snaží se alespoň trochu napravit chyby z minulosti a požádá ho o oholení hlavy. Pan Jaschinsky ji razantně odmítne se slovy:

„Das mache ich nicht. Das steht Ihnen nicht.“

(Hess, 2018, s. 360)

„To neudělám, to Vám nepřísluší.“

(Hessová, 2020, s. 283)

V tomto citátu je jasně vidět, že kadeřník nemyslel, že by Evě účes neslušel, ale jasně upozornil na to, že si Němci žádné odpuštění za své činy nezaslouží. Annette Hessová poukazuje na řadu problémů, se kterými se musely různé generace, národnosti a náboženské skupiny během soudu potýkat. Nevnučuje čtenáři tedy jeden pohled, ale naopak jich nabízí

hned několik. I ona sama se tím částečně snaží napravit chyby své vlastní rodiny (Hessová, 2021).

Eva je typ postavy, ke které se člověk staví spíše kladně, ale zároveň by nechtěl být na jejím místě. Lze s ní soucítit a většinou prožívá v průběhu knihy svízelnou životní situaci. Autor se zároveň snaží ukázat svět z jejího pohledu (Peterka, 2007, s. 220-221). Eva Bruhns patří mezi válečné děti. V době války byla příliš mladá a nacistickou éru si moc nepamatuje. O zvěrstvech nic neví a přistupuje k životu s velkou naivitou, která vychází převážně z nevědomosti. Zpočátku má jen jedno téma konverzace: zda se nakonec provdá za Jürgena, mladého muže z bohaté rodiny Schoormannů, a bude jí tedy umožněno postoupit do vyšší společenské třídy ve městě. Kariéra ženy byla v té době definována tím, za jakého muže se provdá. Toto manželství znamená přestup mezi dvěma vrstvami, buržoazií a prostou dělnickou třídou. Postoj Evy k jejímu životu se ale v průběhu příběhu mění. Hlavní postava je odhodlána nepodléhat očekáváním svých blízkých nebo společnosti a chce vynést pravdu o koncentračních táborech na světlo. To vede k dalšímu tématu, a to postavení žen ve společnosti v 60. letech minulého století. Po druhé světové válce došlo k velkému nárůstu počtu zaměstnaných žen, protože mnoho mužů bylo po válce buď těžce zraněno, nebo psychicky poznamenáno. Dále přibyla mechanizace a automatizace, což uspořilo čas a ženy už nemusely vše v domácnosti vykonávat samy. Obyvatelstvo se soustředilo do větších měst a zlepšila se dostupnost vzdělání. Muži měli ale stále právo rozhodovat o ženině zaměstnání až do roku 1977, kdy byl tento předpis zrušen (Lindsey, 2016, s. 164-166). Tak činí i Evin snoubenec Jürgen. Nechce, aby se z Evy stala emancipovaná, samostatná žena, která se rozhoduje sama. Jednání literárních postav v díle umožňuje čtenáři nahlédnout do jednotlivých názorů, motivací a postojů. Je to jedním z nejvýznamnějších zdrojů získávání implicitních významů. Čtenář vychází u četby ze svých zážitků z každodenního života. Tímto způsobem je poté schopen interpretace dané/ho hrdinky/hrdiny díla (Fořt, 2008, s. 67-68). To lze pozorovat u Jürgena. V 60. letech byl muž tím, kdo rozhodoval, a žena měla poslouchat. I z tohoto důvodu se stejně jako její rodiče vyjádří proti práci překladatelky u soudu.

Postava Evy hraje velmi důležitou roli i pro samotnou autorku Annette Hessovou. Její inspirací totiž byla vlastní matka, která prožila to samé, co Eva v knize. Také byla šokována

všemi činy, které se během války staly, a částečně si nechtěla přiznat, co se doopravdy dělo. Eva je mladá, naivní a přizpůsobuje se konvencím. Stejná byla i autorčina matka. S vírou v lepší časy hleděla v 60. letech do budoucnosti, chtěla se vdát, mít děti a postavit si dům. Slovo holocaust znala pouze obecně a brala ho jako dávnou, nedůležitou minulost. Eva je zcela náhodou konfrontována s kriminální minulostí své země. V průběhu příběhu si uvědomuje, že to obnáší i historii její vlastní rodiny. Ten samý příběh se odehrál i v rodině Hessové. Dědeček autorky se podílel, jako mnoho dalších, na procesu vyhlazování a jeho dcera o tom neměla ani tušení. Není náhodou, že se jmenuje právě Eva. Jak tvrdí Fořt ve své knize, jméno vždy odkazuje k vlastnostem postavy (Fořt, 2008, s. 72). Hlavní hrdinka ochutná ze stromu poznání a nakonec ztratí svou nevinnost. To byl přesný záměr autorky, upozornit na toto téma i v dnešní době (Hessová, 2021).

3 Porovnání knihy a reálných faktů

Autorka Hessová uvádí na konci knihy *Deutsches Haus*, že vycházela z pravdivých výpovědí a příběhů jednotlivých svědků a obžalovaných. Zvukové záznamy z osvětimského procesu na stránkách Institutu Fritze Bauera pro ni byly nedílnou součástí samotného psaní knihy. Velkou inspirací pro ni byla překladatelka Vera Kapskaja, díky které se svědci cítili více v bezpečí a odhodlali se mluvit o své minulosti z válečného období (Hessová, 2021). Většina knihy je založena na reálných osudech lidí, kteří přežili hrůzy v koncentračních táborech. Na příkladech fiktivních postav a svědků chtěla autorka dát co nejvíce hlasů zemřelým, proto je pár výpovědí spojených.

V knize jsem použila doslovné citáty těchto účastníků procesu:

Mauritius Berner

Josef Glück

Jan Weis

Hans Hofmayer (předsedající soudce)

Fritz Bauer (generální prokurátor)

Hildegard Bischoffová (svědkyně obžaloby)

(Hessová, 2020, s. 287)

Frankfurtského procesu se v knize účastnilo 21 obžalovaných, 3 soudci, 6 porotců, 2 náhradní soudci, 3 náhradní porotci, 4 prokurátoři, 3 zástupci spolužalobců a 19 obhájců (Hessová, 2020, s. 63). Několik výpovědí nepřímo označuje reálné postavy, jako jsou například již zmínění Robert Mulka, Wilhelm Boger, Josef Klehr a Oswald Kaduk. V roce 1963 stálo před soudcem ale 23 obžalovaných, z toho 13 bylo na svobodě ze zdravotních důvodů, stejně tak i Robert Mulka. Celý proces v knize se točí hlavně kolem hlavního obžalovaného Mulky. Jeho jméno je zmíněno v díle pouze jednou.

„Tímto prohlašuji přelíčení v trestní věci proti Mulkovi a ostatním za zahájené.“

(Hessová, 2020, s. 66)

Jinak je autorkou vždy nazýván jako číslo čtrnáct nebo Bestie. I ostatní účastníci procesu nejsou nikdy přímo jmenováni, Hessová je označuje buď čísly, nebo přezdívkami. Mulka byl obviněn ze selekcí, týrání, mučení, bití k smrti a posílání nevinných do plynu. Stejně jako všichni ostatní popíral všechnu vinu, stejně tak tomu bylo i při opravdovém procesu.

To samé platí i pro rozsudky. I když byl skoro pro všechny viníky nejprve navrhován trest smrti, Robert Mulka byl odsouzen k 14 letům za napomáhání komunitní vraždě. V roce 1968 byl ale propuštěn z důvodu nezpůsobilosti výkonu trestu (Osvětimský proces ve Frankfurtu, 2013).

Hned jako první proti němu vypovídá při sepisování protokolu pro obžalobu jeho vlastní sekretářka, jejíž jméno není zmíněno. Popisuje mučení mladého vězně, které skončilo smrtí (Hessová, 2018, s. 48-49). Při reálném procesu vypovídaly celkem 3 sekretářky, ani jedna z nich nebyla ale zaměstnána u Mulky. V románu je uvedeno jméno Nadia Wassermannová, která byla v táboře zaměstnána jako sekretářka Wilhelma Bogera. Ve skutečnosti šlo o Douniu Wassermannovou, která byla deportována v roce 1942 z Francie do Osvětimi. Právě ona usvědčila Bogera ve věci jeho vynálezu, tzv. „houpačky“ (Hessová, 2020, s. 218). Několik informací z nahraných pásek na stránkách Institutu Fritze Bauera se shoduje s výpovědí v knize, postavu Mulkovy sekretářky lze ale jinak považovat za fiktivní.

Jedním z napůl reálných svědků je Jan Kral. V knize vystupuje jako vdovec, který ztratil svou ženu a syna v Osvětimi. Pracoval v Krakově jako architekt a díky znalosti němčiny byl schopen komunikovat se soudcem sám. V roce 1942 byl převezen se svou ženou a synem do koncentračního tábora Auschwitz-Birkenau. Popisuje jejich několikadenní cestu vlakem, kde nebylo žádné sanitární zařízení, jídlo nebo dostatek vzduchu. Při rozdělování na rampě byl oddělen od své ženy i malého synka, kteří museli nastoupit na nákladní vůz Červeného kříže. Jeden z SS-mannů mu údajně slíbil, že se jim nic nestane. Později ten den zjistil, že jeho rodina byla převezena do plynových komor a tam usmrcena (Hess, 2018, s. 124-125). Ve skutečnosti se jednalo o Józefa Krále, který 21. dubna 1964 usvědčil obžalované Starka a Bogera z hromadného usmrcování vězňů. V průběhu řízení se snažili obhájci různými způsoby znehodnotit výpovědi a vyvést svědky z míry. Tak tomu bylo i v případě pana Krále. Obhájce Starka předvolal 2 ukrajinské svědky, kteří vypovídali proti Kralovi. Ten měl bít ostatní vězně a jednoho dokonce vědomě usmrtit. Tato „senzace“ trvala ale pouze pár dní, poté předstoupil svědek, který dokázal Kralovu nevinu (Kulka, 1966, s. 124). I tento příběh byl nastíněn v knize, kde se snaží svědka Jana Krále narážkami dostat do úzkých a ukázat, že jeho výpovědi nejsou pravdivé. V díle tato pasáž končí přestávkou mezi jednotlivými výstupy svědků a autorka se k tomuto příběhu už dále nevrací.

Reálné postavy Oswalda Kaduka a Josefa Klehra se v románu prolínají. V knize nejsou žádná vlastní jména, a tak si čtenář může z pohledu fiktivního bývalého vězně Andrzeje Wilky pouze domýšlet, o kterého z nich se jedná. Ten pracoval jako nosič mrtvol v nemocniční sekci. Čtenář se dovídá příběh o usmrcování tzv. fenolovými zástříky, které mají pravdivý historický kontext. Podle výpovědi padlo rukou lékaře více než 10 000 vězňů. Detailně je popsán postup, jak byli jednotlivci usmrcováni. Museli se posadit na stoličku a tisknout si levou ruku na ústa, aby zabránili křiku a SS-mann měl lepší přístup k srdci (Hessová, 2020, s. 198-199). Jak Klehr, tak Kaduk se účastnili selekcí a usmrcovali vězně fenolovými injekcemi. V rámci opravdového procesu vypovídali proti Kadukovi Viktor Lederer a Ing. Jan Pilecki. Byl považován za jednoho z nejkrutějších SS-mannů v celém táboře. Bernhard Walter, který byl velitelem identifikační služby, usvědčil Kaduka z provádění selekcí (Kulka, 1966, s. 131-132). I velitel Oswald Kaduk byl odsouzen k doživotí (Woetzel, 1965). V neprospěch Josefa Klehra svědčili Dr. Tadeusz Paczula a Imrich Gönczi. Oba dva byli svědky hned několika trestných činů, kterých se Klehr v rámci svého působení v táboře dopustil. Pan Paczula pracoval jako doktor na stejném oddělení a československý svědek Imrich Gönczi působil jako zubař a asistent na 20. bloku (Tonbandmitschnitt des 1. Frankfurter Auschwitz-Prozesses, 2019).

Jednou z klíčových postav románu je Otto Cohn. Jedná se o Žida, který žil v tehdejší Hermannstadtu, jenž náležel Maďarsku. V září roku 1944 byli on, jeho žena a 3 dcery deportováni do Osvětimi. Svědek v knize popisuje jejich příjezd na rampu a oddělení od rodiny. Dvě z dětí byla dvojčata, přímo na rampě byl tedy osloven Dr. Mengelem. Ten po zjištění, že jsou Cohnovy dcery dvouvaječná dvojčata, poslal obě dvě i s matkou do plynu. Zároveň tento svědek vypovídal v románu i proti hlavnímu obžalovanému Robertu Mulkovi. I když se obhájci obžalovaných snažili jeho výpovědi učinit nedůvěryhodnými, díky několika přesným důkazům vystoupil pan Cohn jako jeden z nejdůvěryhodnějších svědků. Obžalovaní číslo 4, 10 nebo 17 všechny výpovědi popřeli a tvrdili, že nic z toho, co bylo zmíněno, neprovedli. Všichni se na něj dívali pohrdavě a lhostejně. Svědek Otto Cohn se snaží svou poslední promluvou ukázat, jak moc zbabělé to od nich je.

„Ještě jedno musím říct. Vím, že všichni ti pánové zde tvrdí, že nevěděli, co se v táboře děje. Já jsem za dva dny potom, co mě do něj přivezli, věděl všechno. A nejen já. Byl tam jeden chlapec, bylo mu šestnáct. Jmenoval se Andreas Rapaport. Byl v jedenáctém baráku. Vlastní krví napsal na zeď maďarsky: Andreas Rapaport, dožil se šestnácti let. A volal na mě: „Strýčku, vím, že musím zemřít.“

Pověz mé mamince, že jsem na ni myslel do poslední chvíle.' Ale já jsem jí to říct nemohl. Také zemřela. Ten hoch věděl, co tam je!“

(Hessová, 2020, s. 137)

Díky těmto několika svědectvím byl jako jeden z mnoha usvědčen obžalovaný číslo 17, také nazývaný jako lékárník. Svědectví končí Cohnovou sebevraždou, kdy skočí pod jedoucí auto. Sám Otto Cohn měl v knize jedinou úlohu, vypovědět ještě naposledy proti velitelům z Osvětimi. Po splnění slibu autorka jeho emotivní příběh ukončuje. Postava, jejíž pasáže jsou popsány velmi detailně a emotivně, tak v románu končí ještě dříve, než si k ní Eva Bruhns stihne udělat hlubší pouto. Na stránkách Institutu Fritze Bauera neexistovala žádná výpověď od Otty Bruhnse, lze se tedy domnívat, že jde o postavu zcela smyšlenou.

U soudu v knize nakonec vypovídá i matka hlavní protagonistky, Edith Bruhnsová. Ta pobývala se svým manželem a dvěma dcerami 5 let přímo v Osvětimi. On tam pracoval jako kuchař v kasinu a ona se starala o domácnost. Eva už před tímto soudem našla několik důkazů, že tam její rodina žila. Edith si zpočátku myslela, že jde pouze o místo, kde jsou drženi váleční zajatci. O plynových komorách se dozvěděla až od manželky hlavního obžalovaného, když si stěžovala na zápach z komínů. Sama se osobně občas potkala s ním i jeho ženou, protože žili hned vedle sebe. Edith Bruhnsová byla jedna z mála, která podala v době války anonymní oznámení proti Mulkovi. Udala ho, protože se opovržlivě vyjádřila o řeči ministra propagandy k berlínskému Volkssturmu. Hned na to přišel konec války, takže se vyšetřování dále neřešilo (Hessová, 2020, s. 260-261). Ani postavu podobnou Edith Bruhnsové nešlo v nahrávkách z procesu najít. Autorka ale v rozhovoru, který poskytla v březnu roku 2021, tvrdí, že občas spojila několik reálných výpovědí a udělala z toho jeden příběh, který dala do svého prvního románu (Hessová, 2021).

Hessová použila v knize několik reálných příběhů, které zčásti pozměnila a spojila, aby to bylo pro čtenáře zajímavější. Jak sama uvádí na konci knihy, jen pár výpovědí je doslovných (Hess, 2018, s. 367). I tak se ale všechny výpovědi svědků opírají o skutečné příběhy z osvětimského procesu. Reálná jména postav v románu si lze jen domýšlet. Několik historických vodítek poukazuje na to, o koho by se mohlo jednat, autorka se ale zcela vyhýbá používání vlastních jmen. Chtěla totiž dát hlas všem, kteří v období druhé světové války vytrpěli hrůzy v koncentračních táborech. Autorka se nesnaží ve své knize detailně popsat soudní proces, jde jí spíše o zobrazení životů, které ovlivnil. Ukazuje, co koncentrační tábor

dělal nejen s psychikou vězňů, ale i lidmi, kteří se na dění jakkoliv podíleli, jak moc to změnilo jejich osudy a poznamenalo je do konce života. Kniha se s realitou shoduje v jediném bodě, a tím je lhostejnost jednotlivých obžalovaných. Jak při reálném procesu, tak v knize, se všichni odvolávají proti výpovědím svědků a tvrdí, že nic neprovedli. Nikdo z nich se po celou dobu procesu nedozná k ničemu, co v době války dělal. Román končí otevřeně a jednotlivé rozsudky nejsou vyřčeny. Autorka záměrně ponechává knihu nedokončenou, aby poskytla čtenáři prostor pro fantazii nebo diskusi nad tématem osvětimských procesů.

Závěr

Cílem bakalářské práce *Osvětimský proces a jeho ztvárnění v románu Deutsches Haus* bylo připomenout si období osvětimských procesů v 60. letech minulého století. Jedná se o ukázkou rozdílů mezi opravdovým procesem, který se v poválečných letech odehrál a knihou *Deutsches Haus* (přeloženo do češtiny pod názvem *Osvětimský proces*) od německé autorky Annette Hessové. I když je kniha prvním románem autorky, měla hned velký úspěch. Motivy z druhé světové války jsou v dnešní době velmi žádané.

Na začátku práce je představen historický kontext ke knize. Osvětimský proces se odehrál ve Frankfurtu nad Mohanem v letech 1963-1965. Čtenáři je blíže nastíněn nejen průběh procesu, ale i někteří svědci, obžalovaní a jejich rozsudky. Pasáže z procesů umožňují náhled do doby poválečné a čtenář si je díky nim schopen zhruba představit, co se v táborech odehrávalo. V 60. letech minulého století byla fakta o nacistických zločinech z Auschwitz-Birkenau velmi utajovaná. Tímto, v pořadí třetím procesem se prokurátoři nesnažili připomínat válečné období a bolestnou minulost, ale domnívali se, že jen díky tomuto procesu jsou schopni vkročit jako německý národ bez výčitek do budoucnosti. I proto bylo důležité, aby se proces konal v Německu, konkrétně Frankfurtu nad Mohanem, a všechno bylo souzeno pouze Němci. Práce se zaměřuje na 4 hlavní obžalované, kteří jsou zmíněni i v románu. Ať už je řeč o Robertovi Mulkovi, Wilhelmovi Bogerovi, Oswaldu Kadukovi nebo Josefovi Klehrovi, všichni obžalovaní po dobu celého soudního procesu zapírali a nikdo z nich se nepřiznal k činům, které v koncentračním táboře vykonávali. Je zde i částečně nastíněna situace v Německu po druhé světové válce a jak moc Osvětim a holocaust ovlivnily všechny zúčastněné. Velmi emotivní výpovědi svědků tomu přidávají na autentičnosti.

Další část se zaměřuje na samotný román *Deutsches Haus*. Nejprve je představena autorka. Díky rozhovoru, který poskytla v březnu roku 2021, byla možná podrobnější interpretace díla a čtenář si dokáže lépe spojit souvislosti a motivy v knize. Například inspirace autorčinou matkou pro hlavní protagonistku Evu. Ta žila stejně jako Eva v 60. letech minulého století bez jakéhokoliv povědomí o hrůzách, co se v koncentračním táboře udály a že její rodina s tím má něco společného. Její vlastní otec (dědeček autorky) pracoval u polské policie a také se podílel na masových deportacích. Dále název díla *Deutsches Haus*,

který je symbolem nejen rodiny Bruhnsů, ale i kolektivní viny Němců za národního socialismu. Kdyby většina z nich v určité formě nepodporovala systém a nenesla sdílenou odpovědnost, tento tzv. „dům z karet“ by nikdy nemohl vydržet a fungovat tak dlouho.

Následně je výstižně popsán děj a práce poté přechází ke strukturované interpretaci. Pozornost byla věnována hlavním motivům a tématům, časoprostoru, kompozici, vypravěči a jazyku díla. Autorka popisuje dobu 60.let minulého století velmi výstižně a čtenář má pocit, jako by frankfurtské procesy sama prožila. Na příběh nemá být nahlíženo pouze z jedné perspektivy. Autorka jich využívá hned několik a ukazuje tak různé pohledy na válku a koncentrační tábor. Čtenář tak může pozorovat, jak moc Osvětim ovlivnila jednotlivé lidské osudy. Jejím cílem není kriticky nahlížet na nacistické zločince. Chce lidem přiblížit tuto dobu a následně je nechat si vytvořit vlastní názor na celou situaci. Práce se dále zaměřuje na charakteristiku hlavní postavy Evy Bruhnsové. Snaží se dosáhnout co nejucelenějšího popisu z informací dostupných z díla a interview, poskytnutého přímo autorkou v roce 2021. Hlavní protagonistka se v průběhu knihy vyvíjí z mladé, naivní dívky v dospělou, sofistikovanou ženu. Během procesu si začíná postupně uvědomovat spojitosti mezi svým dětstvím a Auschwitz-Birkenau. Závěrečné vyústění pak působí na čtenáře velmi emotivně a reálně.

Poslední, ale nejdůležitější kapitolou je srovnání knihy a reálných faktů. V románu není výčet všech výpovědí ze soudního líčení. Jedná se spíše o osobní příběh hlavní představitelky románu Evy Bruhnsové a pasáže ze soudního procesu činí dílo více věrohodné. V průběhu knihy začíná být jasné, že Eva a její rodina budou mít s koncentračním táborem Osvětim dost společného. Oproti tomu má soudní proces pouze doplňující charakter. Spisovatelka se zaměřovala více na lidské osudy, než historická fakta. Výpovědi fiktivních svědků jsou i tak velmi emotivní. Většina z nich je založena na reálných příbězích z Osvětimského procesu. Jako třeba sekretářka Wilhelma Bogera, Dounia Wassermannová, která ho usvědčila z vynálezu tzv. „Bogery houpačky“. V knize je pouze přejmenována na Nadiu, jinak je knižní příběh stejný jako realita. Hessová záměrně nepoužívá křestní jména, a tak si u některých postav pouze domýšlet, o koho konkrétně se jedná. Většinou spojí i několik svědectví dohromady a vytvoří z toho jeden příběh pro svou knihu. Tak tomu

je i u obžalovaných. Například reálné osoby Oswalda Kaduka a Josefa Klehra spojila v jednu osobu, proti které vypovídala většina svědků v románu.

Důležitou skutečností celého díla jsou ale jednoznačně následky, které celý proces na jednotlivé postavy románu má. Každý jedinec zpracovává prožité trauma jinak: Evini rodiče se snaží na minulost zapomenout, její sestra má psychické problémy, Eva touží po odpuštění a snaží se vše odčinit. To bylo i záměrem autorky. Poukázat na to, že lidé se nemění a hrůzy jako holocaust nebo Osvětim se mohou kdykoliv opakovat. Ona se snaží tímto náhledem do minulosti předejít tomu, aby se něco takového stalo znovu (Hessová, 2021).

Resumé

Diese Bachelorarbeit mit dem Titel *Der Auschwitz-Prozess und seine Darstellung im Roman Deutsches Haus* befasste sich mit der Zeit der Auschwitz-Prozesse in den 1960er Jahren. Das Buch ist ein Beispiel für die Unterschiede zwischen dem realen Prozess in den Nachkriegsjahren und dem Buch *Deutsches Haus* (übersetzt: *Osvětimský proces*) der deutschen Autorin Annette Hess. Obwohl es sich bei dem Buch um die erste Romanveröffentlichung der Autorin handelt, war das Buch ein großer Erfolg. Motive aus dem Zweiten Weltkrieg sind heute sehr gefragt.

Zu Beginn der Arbeit wird der historische Kontext des Buches vorgestellt. Der Auschwitz-Prozess fand zwischen 1963 und 1965 in Frankfurt am Main statt. Der Leser wird nicht nur durch den Verlauf des Prozesses, sondern auch durch einige Zeugen, Angeklagte und ihre Überzeugungen umrissen. Die Passagen aus den Prozessen geben einen Einblick in die Nachkriegszeit, und dank ihnen kann sich der Leser grob vorstellen, was in den Lagern vor sich ging. In den 1960er Jahren wurden die Fakten über die NS-Verbrechen von Auschwitz-Birkenau sehr geheim gehalten. Durch diesen dritten Prozess versuchten die Staatsanwälte nicht, sich an die Kriegszeit und die schmerzhafteste Vergangenheit zu erinnern, sondern glaubten, dass sie nur durch diesen Prozess als deutsche Nation ohne Reue für die Zukunft eintreten könnten. Deshalb war es wichtig, dass der Prozess in Deutschland stattfand und alles nur von den Deutschen beurteilt wurde. Die Arbeit konzentriert sich auf die 4 Hauptangeklagten, die auch im Roman erwähnt werden. Ob Robert Mulk, Wilhelm Boger, Oswald Kaduk oder Josef Klehr, alle Angeklagten bestritten während des gesamten Prozesses, und keiner von ihnen gestand die Schrecken, die sie im Konzentrationslager begangen hatten. Der Roman beschreibt außerdem die Situation in Deutschland nach dem Zweiten Weltkrieg und wie sehr Auschwitz und der Holocaust alle Beteiligten betroffen haben. Die sehr emotionalen Zeugnisse der Zeugen tragen zur Authentizität bei.

Der nächste Teil konzentriert sich auf den Roman *Deutsches Haus* selbst. Zunächst wird die Autorin vorgestellt. Dank eines Interviews, das sie im März 2021 gab, war eine detailliertere Interpretation der Arbeit möglich, und der Leser kann den Kontext und die Motive des Buches besser miteinander verbinden. Zum Beispiel Inspiration der Mutter der Autorin für die Hauptdarstellerin Eva. Sie lebte wie Eva in den 1960er Jahren, ohne sich den

Schrecken der Ereignisse im Konzentrationslager bewusst zu sein. Ihr eigener Vater (der Großvater der Autorin) arbeitete für die Polizei und nahm auch an Massendeportationen teil. Darüber hinaus der Titel des Werkes *Deutsches Haus*, welcher nicht nur ein Symbol für die Familie Bruhns ist, sondern auch für die kollektive Schuld der Deutschen im Nationalsozialismus. Wenn die meisten Deutschen das System in irgendeiner Form nicht unterstützt hätten und keine gemeinsame Verantwortung tragen würden, hätte dieses sogenannte "Kartenhaus" niemals so lange überleben und funktionieren können.

Anschließend wird die Handlung kurz beschrieben und die Arbeit geht zu einer strukturierten Interpretation über. Dabei wurde auf die Hauptmotive und -themen Raum-Zeit, Komposition, Erzähler und Sprache des Werkes geachtet. Die Autorin beschreibt die Zeit der 1960er Jahre sehr treffend, und der Leser hat das Gefühl, die Frankfurter Prozesse selbst erlebt zu haben. Die Geschichte soll nicht nur aus einer Perspektive betrachtet werden. Die Autorin verwendet mehrere davon und zeigt damit unterschiedliche Ansichten zum Krieg und zum Konzentrationslager. Der Leser kann somit beobachten, wie sehr Auschwitz das individuelle menschliche Schicksal beeinflusst hat. Ihr Ziel ist es nicht, Nazi-Kriminelle kritisch zu betrachten. Vielmehr möchte sie den Lesern diese Zeit vorstellen und sie dann ihre eigene Meinung über die gesamte Situation bilden lassen. Die Arbeit konzentriert sich zudem auf die Eigenschaften der Hauptfigur Eva Bruhns. Sie versucht, aus den Informationen aus der Arbeit und dem Interview, welches 2021 direkt von der Autorin zur Verfügung gestellt wurden, eine möglichst vollständige Beschreibung zu erhalten. Während des Buches entwickelt sich die Hauptfigur von einem jungen, naiven Mädchen zu einer erwachsenen, raffinierten Frau. Während des Prozesses beginnt sie allmählich, die Verbindungen zwischen ihrer Kindheit und Auschwitz-Birkenau zu erkennen. Die endgültige Schlussfolgerung hat dann eine sehr emotionale und reale Wirkung auf den Leser.

Das vorletzte Kapitel ist ein Vergleich des Buches und der tatsächlichen Fakten. Der Roman listet nicht alle Aussagen aus dem Prozess auf. Es ist vielmehr die persönliche Geschichte der Protagonistin des Romans, Eva Bruhns, und die Passage aus dem Prozess macht die Arbeit glaubwürdiger. Im Laufe des Buches wird deutlich, dass Eva und ihre Familie viel mit dem Konzentrationslager Auschwitz gemeinsam haben werden. Im Gegensatz dazu ist der Prozess nur als eine Ergänzung. Die Autorin konzentrierte sich

stärker auf das menschliche Schicksal als auf historische Fakten. Die Aussagen von fiktiven Zeugen sind immer noch sehr emotional. Die meisten von ihnen basieren auf realen Geschichten aus dem Auschwitz-Prozess. Beispielsweise Wilhelm Bogers Sekretärin Dounia Wassermann, die ihn verurteilte, die sogenannten "Boger's Swings" erfunden zu haben. In dem Buch wird sie nur in Nadia umbenannt, ansonsten ist die Erzählung identisch mit der Realität. Hess verwendet absichtlich keine Vornamen, demnach lässt sich für einige Charaktere nur raten, um wen es sich handelt. In der Regel kombiniert sie hierfür mehrere Zeugnisse miteinander, um eine einzige Geschichte für die Erzählung zu erstellen. Dies gilt auch für die Angeklagten. Zum Beispiel vereinte sie die realen Menschen Oswald Kadadu und Josef Klehr zu einer Figur, gegen die die meisten Zeugen des Romans aussagten.

Ein wichtiger Aspekt des gesamten Buches sind jedoch eindeutig die Konsequenzen, die der gesamte Prozess für die einzelnen Charaktere des Romans hat. Verschiedene Perspektiven zeigen, wie jeder Mensch unterschiedlich kämpft. Evas Eltern versuchen zu vergessen, ihre Schwester hat psychische Probleme und Eva sehnt sich nach Vergebung und versucht alles zu reparieren. Aber die meisten Figuren des Romans versuchen nur Fragen der Vergangenheit zu vergessen und zu vermeiden. Es war genau diese Stille und Angst, die den damaligen Nationalsozialismus unterstützte. Daher versuchte Annette Hess darauf hinzuweisen, dass sich Menschen nicht ändern und Schrecken wie der Holocaust oder Auschwitz jederzeit wiederholt werden können. Mit diesem Einblick in die Vergangenheit versucht sie zu verhindern, dass ein solches Ereignis wieder passiert (Hess, 2021).

Seznam použitých informačních zdrojů

Primární literatura

HESSOVÁ, Annette (2020). *Osvětimský proces*. Praha: Euromedia Group. ISBN 978-80-242-6502-5.

HESS, Annette (2018). *Deutsches Haus: Roman*. Berlin: Ullstein. ISBN 978-3-550-05024-4.

Sekundární literatura

BALZER, F. a LENZ, W. (2004). *Das Urteil Im Frankfurter Auschwitz-Prozess (1963–1965)*. Bonn: Pahl-Rugenstein Verlag NF. ISBN 978-3891443545.

FOŘT, Bohumil (2008). *Literární postava: vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR. Theoretica & historica. ISBN 978-80-85778-61-8.

HODROVÁ, Daniela (2001). *--na okraji chaosu--: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst. ISBN 80-7215-140-1.

HORÁKOVÁ, J. (2019). *Mediální (r)evoluce: revoluční příběhy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-5497-9.

KULKA, Erich (1964). *Frankfurtský proces: reportáž z procesu s dvaadvaceti osvětimskými zločinci*. Praha: Naše vojsko. Knižnice aktualit.

KULKA, Erich (1966). *Soudcové – žalobci - obhájci: proces s osvětimskými zločinci*. Praha: Svoboda.

LEDERBUCHOVÁ, Ladislava (2002). *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Praha: Nakladatelství H & H. ISBN 80-7319-020-6.

LIFTON, Robert Jay (2008). *Nacističtí lékaři: medicínské zabíjení a psychologie genocidy*. Praha: BB/art. ISBN 978-80-7381-452-6.

LINDSEY, Linda (2016). *Gender roles: a sociological perspective*. London: Routledge. ISBN 978-0-205-89968-5.

MOULIS, M. a CÍLEK, R. (2005). *Zapomeňte, že jste byli lidmi--: nacistické koncentrační tábory - symbol barbarství*. Praha: Epoque. ISBN 80-86328-79-1.

PENDAS, Devin O (2006). *The Frankfurt Auschwitz trial, 1963-1965: genocide, history, and the limits of the law / Devin O. Pendas*. ISBN 0521844061.

PETERKA, Josef (2007). *Teorie literatury pro učitele*. Jíloviště: Mercury Music & Entertainment. ISBN 9788023992847.

REES, Laurence (2010). *Osvětim: nacisté a "konečné řešení"*. Praha: Knižní klub. Universum (Knižní klub). ISBN 978-80-242-2739-9.

WERLE, G., a WANDRES T. (1995). *Auschwitz vor Gericht: Völkermord und bundesdeutsche Strafjustiz.: Mit einer Dokumentation des Auschwitz-Urteils*. Mnichov: C.H.Beck. ISBN 3406374891.

WITTMANN, R. (2005). *Beyond Justice*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press. ISBN 9780674063877.

Internetové zdroje

BRINKMANN, K. (2015). *Die Schuld ist juristisch nicht zu tilgen* [online]. Der Tagesspiegel. [cit. 03.01.2021]. Dostupné z: <https://www.tagesspiegel.de/berlin/vor-50-jahren-urteile-im-auschwitz-prozess-die-schuld-ist-juristisch-nicht-zutilgen/12204478.html>

Deutsche Fernsehgeschichte, *Der Auschwitzprozess in Frankfurt, 1963 - 1965: Teil 2: Der Prozeß* (1993) [video]. Youtube.com. [cit. 11.02.2021]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=7WMzUkMZ_Ss

Der Auschwitz-Prozess. Tonbandmitschnitte, Protokolle und Dokumente (2004) [DVD]. Berlin: Directmedia Verlag. ISBN 3-89853-501-0.

SWR1, *Drehbuchautorin Annette Hess* (2018) [video]. Youtube.com. [cit. 26.02.2021]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=HWN9WfM0hco&feature=youtu.be>

Frankfurter Auschwitz-Prozess: »Strafsache gegen Mulka u.a.«, 4 Ks 2/63 (2019) [online]. Německo: Fritz Bauer Institut. [cit. 30.12.2020]. Dostupné z: <https://www.auschwitz-prozess.de>

FRASIER, F. (2008). *Auschwitz Concentration Camp* [online]. Holocaustresearchproject.org. [cit. 03.01.2021]. Dostupné z: <http://www.holocaustresearchproject.org/othercamps/peerybroad.html>

HESOVÁ, Annette (2021). *Fragen zum Buch: Deutsches Haus*. Česká republika.

JENSEN, H. (2009). *Oswald Kaduk* [online]. Holocaustresearchproject.org. [cit. 03.01.2021]. Dostupné z: <http://www.holocaustresearchproject.org/othercamps/kaduk.html>

Osvětinský proces ve Frankfurtu (2013). [Auschwitz vor Gericht] [film]. Režie Rolf BICKEL a Dietrich WAGNER. Německo, Absolutmedien.

PRAUSNITZ, J. (2016). *Autoren'nen-Podcast: Ep. 003- Annette Hess* [podcast]. Fortsetzung, tv. [cit 26.02.2021]. Dostupné z: <https://fortsetzung.tv/2016/03/18/autorennen-podcast-ep-003-annette-hess/>

WOETZEL, R. (1965). *Reflections on the Auschwitz Trial* [online]. The World Today. [cit. 30.12.2020]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/40393686>

Příloha

Strukturovaný rozhovor s autorkou románu Annette Hessovou (březen 2021)

Fragen zum Buch *Deutsches Haus*

Proč jste si vybrala zrovna téma osvětimského procesu? Co Vás k tomu vedlo?

„Už jako dítě jsem chtěla být spisovatelkou, to byl můj první kariérní sen. Pak jsem objevila svou fascinaci filmem a televizí, a tak jsem začala pracovat jako scenáristka. Nikdy jsem ale nezapomněla na svou vášeň pro prózu. Čekala jsem na správné téma svého prvního románu. Přišla jsem na něj, když jsem v roce 2015 poslouchala 400 hodin magnetofonových nahrávek z osvětimského soudu. Zpočátku šlo pouze o můj osobní zájem, ale velmi na mě zapůsobila polská tlumočnice Vera Kapskaja. Její klidný, přesný a spolehlivý způsob vyjadřování poskytl svědkům určitou jistotu a podle mého významně přispěla k tomu, že se lidé odvážili znovu vyprávět své špatné zkušenosti tváří v tvář pachatelům. Chtěla jsem dát všem těm obětem hlas. Už tak od nich bylo neskutečně odvážné, že se samotných procesů účastnili. Muselo být příšerné sledovat, jak se obžalovaní během soudu chovali, jejich nezájem a výsměch vůči svědkům.

Původně jsem příběh plánovala jako historickou sérii, jejíž výroba je vždy nákladná a mnoho lidí se rozhoduje, zda se něco takového vyplatí. A pro některé se toto téma zdálo příliš ponuré. Nakonec jsem se sama rozhodla napsat román, nikdo mi nemůže nakazovat, co mám jak krátit a měnit. Mnoho lidí má rozhodující slovo v seriálech nebo filmech. Jenom já sama jsem si mohla rozhodovat, co přesně v knize bude nebo ne.

Stále jsem relativně v kontaktu s touto dobou prostřednictvím svých rodičů a některé věci jsem zažila i sama. Narodila jsem se v roce 1967. Mým osobním impulzem byl vlastní silný pocit viny jako Němce, můj pocit odpovědnosti za vyrovnání se s těmito nesrovnatelnými zločiny. Teprve během psaní jsem si uvědomila, že moje pocity viny mají skutečné kořeny. Můj dědeček byl v Polsku policistou v letech 1939 až 1944. Sloužil režimu a je velmi pravděpodobně vinen stejně jako někteří obžalovaní v knize. Vždy mě zajímaly děti nebo manželky pachatelů, jak se vypořádaly s následky trestných činů svých blízkých. Například existuje kniha Moniky Hertwigové, dcery Amona Götha, který byl velitelem koncentračního tábora Płaszów poblíž Krakova. Velmi intenzivně se zabývala vinou svého

otce, například jela do domu, kde Amon Göth střílel vězně z balkonu, nebo se setkala se samotnými potomky obětí. Pišu o historických tématech. Myslím, že se hrůzy jako Osvětim mohou v budoucnu kdykoliv opakovat. My lidé jsme se za posledních 70 let nijak nezlepšili. V knize ukazují i latentní xenofobii Němců, kterou v 60. letech při samotném procesu projevovali. To byl také důležitý motor pro práci na mém románu.”

Říkala jste, že i Vaše rodinná historie má něco společného s holocaustem. Můžete říct, o co přesně jde?

„Můj dědeček musel být součástí toho vražedného stroje za druhé světové války. Vždy jsem věděla, že v Polsku sloužil jako policista v letech 1939 až 1944. Ale nikdy jsem si to nespojila s genocidou. Teprve když jsem dělala podrobnější průzkum ohledně mé knihy. Policie masivně pomáhala s deportacemi a také zabíjela lidi. Můj dědeček nikdy nemluvil o válce. Vůbec jsem netušila, že on sám takové hrůzy vykonával. Už se ho bohužel nemohu na nic zeptat. Ale jsem si jistá, že byl vinen. A věřím, že odtud pramení moje celoživotní kolektivní vina. Svou knihou jsem se možná pokoušela něco napravit.“

Jaké reakce na knihu jste očekávala? Měla jste v plánu prezentovat svůj román i v ČR?

„Rozhodně jsem nečekala takový úspěch. Psala jsem o tématu, které je mi osobně velmi blízké, a doufala jsem, že tím zaujmu i širokou veřejnost. Z různých průzkumů vím, že většinu čtenářek tvoří ženy ve věku 50 let, ženy mé generace, jejichž rodiče stárnou a mizí, a tyto ženy se najednou zajímají o své mládí – pokud mohou stále klást otázky. To mi přijde pochopitelné. Ale je tu také docela dost mužů, kteří mají zájem o historii, a dvacetiletých, které má kniha samotným tématem zaujala. Obzvláště mě překvapil úspěch knihy ve Španělsku. Ale po mnoha rozhovorech, jsem pochopila, že Španělé dodnes nepracovali na své vlastní historii Francovy éry. Rodiny o tom buď nemluví, nebo se šíří legendy. Ve Španělsku jsem cítila skutečnou potřebu vyrovnat se s celým traumatem. Moje kniha, rodinná historie Bruhnů, otázka, kdo byl obětí, kdo byl pachatelem, se zdá, že se této potřeby přímo dotýká. Jsem naprosto ohromena úspěchem, protože jsem to vůbec nečekala. Evin příběh je ale očividně univerzální. V každé zemi existují temné kapitoly z minulosti (i když to není srovnatelné se zločiny Němců). A každý, kdo dnes žije, je ovlivněn svým původem a rodinami. Traumata přeskakují generace a jsou zděděny. To už víme. Proto je třeba zveřejňovat vlastní historii a smířit se s ní. Jen to nás může vyléčit.

Do České republiky jsem měla v plánu jet. Už párkrát jsem byla v Praze a musím uznat, že je to opravdu krásné město. Je mi velmi líto, že cesta byla zrušena. Zvláště mě zajímá, jak rozšířené je dnes téma holocaustu v české společnosti, a také bych se ráda dozvěděla něco o českém pohledu na historii, na okupaci. Jak se o tom dnes mluví v rodinách? Existují prarodiče studentů, kteří to tenkrát zažili?“

Jak byste popsala vlastními slovy hlavní postavu románu Evu Bruhnsovou?

„Eva je mladá, naivní, utlačovaná žena, dítě své doby, přizpůsobené konvencím. Náhodou je konfrontována s kriminální minulostí své země. Musí bolestně pochopit, že historie země vždy znamená také historii její vlastní rodiny. Během své práce překladatelky vyroste, protože chápe, čeho jsou lidé schopni – v dobrém i v horším. Není náhodou, že se jmenuje Eva. Jedla ze stromu poznání a nakonec ztratila svou nevinnost.

Inspirací pro Evu byla moje vlastní matka, narozená v roce 1942, která se stejně naivně a bez jakéhokoliv tušení dívala do budoucnosti v 60. letech: vdát se, mít děti, postavit dům. Byla jsem schopen uvést do souvislosti holocaust pouze z naivní perspektivy.“

Proč zrovna název *Deutsches Haus*?

„Název má být samozřejmě nejednoznačný. Na první pohled je rodina Bruhnsových také typickou německou maloměšťáckou rodinou, nechybí ani jezevčík. Už při koupi knihy by se měli lidé zamyslet, co vlastně název znamená, a chtít se dovědět více. Ne každý Němec o tom věděl, zvláště ne o rozsahu vyhlazování. Hranice mezi příznivci a pachateli jsou proměnlivé. O deportacích vědělo mnohem více lidí, než kdy bylo přiznáno. Po válce se většina Němců chtěla těšit na budoucnost, pokusili se zemi znovu vybudovat a uspěli v takzvané „Wirtschaftswunder“. Ale na druhé straně potlačovali minulost, válku, své zločiny. Byla to doba masivního potlačení. Druhý osvětimský soud byl důležitým mezníkem v německé kultuře přepracování minulosti. Myslím si, že vývoj v Německu po roce 1945 byl přirozený. Němci museli mlčet a myslet především na budoucnost, jinak by se nikdy neposunuli. Museli se dívat dopředu, aby znovu vybudovali zemi. Vracet se k minulosti a vyčítat si vše nemělo smysl. Obzvlášť obtížné to bylo pro válečné děti. Viděly všechno a nesměly o tom mluvit ani klást otázky. Proto se v rodinách dodnes opakují stejné neškodné (hrdinské) příběhy. Abychom se dostali k jádru pravdy, musíme si klást otázky. To nebylo

po dlouhou dobu dovoleno, některá témata byla dokonce vyloženě tabu. Naše historie jistě sloužila k vývoji demokracie. Nepovažuji ani titul „The Trial“ za špatný, protože ho můžete spojit se soudním jednáním, ale samozřejmě také s enormním vývojovým procesem, kterým prochází hlavní hrdinka Eva Bruhns.“

Jak moc Vás ovlivnila koronavirová krize jako autorku a scénaristku?

„Opravdu hodně, převážně ve scénaristické sféře. Nemohla jsem dál psát scénáře, všechno bylo pozastaveno. Například další série „Ku'damm 63“ vychází nakonec až teď, i když měla být vydána už před několika měsíci. Je to pro mne velmi stresové období, jak po pracovní, tak psychické stránce. Byla jsem zvyklá být neustále „v pohybu“, měla jsem několik rozjetých projektů, a to všechno je teď buď zrušeno nebo odloženo. Opravdu se neskutečně těším, až tato strašná doba bude za námi a svět opět v pořádku.“